

Kritisk Forum

FOR PRAKTISK TEOLOGI

JUNI 2006
104

Forord

Dette er et eksperiment, et forsøg på at vise nogle af de mange igangværende bestræbelser på at få anderledes rituelle begivenheder ind i det kirkelige rum. Det er dermed *mange* eksperimenter.

Redaktionen har været i sit eksplorative humør for at få en form for dokumentation af, hvad der egentlig foregår af rituelle nydannelser rundt omkring i det folkekirkelige felt. Vi har spurgt i øst og vest, og vi kan her præsentere et helt katalog af *andre ritualer*. Vi har bedt bidragsyderne om to ting: At de beskriver det rituelle forløb og overvejer ritualets form, det teologiske sigte og hvordan det praktisk organiseres.

Det kan ikke overraske den almindelige iagttager af folkekirkens verden, at der virkelig er så mange nydannelser uden for højmessens og den almindelige gudstjeneste (og mange flere variationer end vi har med her). At variationen også er meget større, end hvad enkeltpersoner gerne ser sig i stand til at rumme synes også indlysende. Der er mange løftede øjenbryn, særlige smagspræferencer og godt indgroede vaner i den rituelle branche. Hvad dette nummer kan bidrage med, er en kombination af almindelig oplysning og praktiske argumenter fra de personer, som har engageret sig i udviklingen af *andre ritualer*.

Jørgen Demant, Ida Auken Nielsen og Cecilie Rubow

Indøvelse i rituel kristendom

Om 'babysalmesang'

Ingrid Oberborbeck og Svend Andersen

Forløbet

Samling foran alteret med en salme

Navne synges på forskellig vis

Vandring igennem kirken med babyerne til salme eller musik

Dansesange

Sidde i rundkreds med babyerne på skødet m. sange

Tilbagevenden til tæpperne foran alteret, tørklæder viftes til sang

Afslutning og farvelsang

'Babysalmesang' er et temmelig nyt fænomen, der synes at brede sig med stor hast i folkekirkens menigheder. I det følgende vil vi gøre rede for et typisk forløb skildret fra musikpædagogens synsvinkel. Derefter følger hendes faglige overvejelser samt teologens refleksioner over betydningen af babysalmesang som ritual. Der sluttes af med nogle praktiske og organisatoriske spørgsmål.¹

Musikpædagogen om babysalmesang i Lystrup Kirke

Cirka 12 forældre og deres små børn mellem 3 og 8 måneder mødes en gang om ugen i 10 uger. Det er børn, der allerede er døbt eller som står foran deres dåb. Samværet varer ca. 45 minutter. Kirkens mandlige organist medvirker både med sang og akkompagnement på klaver og orgel.

Det praktiske forløb: vi mødes foran alteret på en blød ø af vattæpper. Sangtimen starter med en morgensalme (f.eks. »Nu vågne alle Guds fugle små«, »Morgenstund har guld i mund«, »Gud ske tak og lov«), som jeg gerne spiller på altfløjten først, og som vi siden synger ledsaget af rolige fagter. Fra første tone er børnene tryllebundet. De kigger og lytter. Alle børns navne synges, derefter en række af små kendte sange med bevægelser, som er gode at være sammen om. Her skabes kontakten med hinanden og med rummet. Der

synges og gynes med børnene i favnen eller på skødet. Vi synger om havets bølger, leger med stemmelyde og imiterer vindens blide susen. Børnene er opmærksomme på alt, hvad der lyder; der er store øjne og mange smil. Organisten medvirker med en lille dukke som sit barn, og hans stemme danner den dybe klangbund under de lyse kvinde- og babystemmer.

Vandringen begynder. Vi rejser os med en salme (f.eks. »Op al den ting«) og går med børnene i favnen hen imod og rundt om døbefonten. Den er formet som en metalskål oven på en stensokkel og giver en spændende lyd, når man banker blidt på den med fingrene. Efter at være gået syngende rundt omkring den, står vi tæt sammen. Babyerne hører og ser hinanden i øjenhøjde, og det er godt at synge en dåbssalme her. Der er også tid til at lytte og vente, om der kommer lyde fra de små, som vi kan svare på.

Vandringen fortsættes mellem bænkerækkerne med en sang (»Ud at gå to og to« eller »En pige gik i enge«) hen til hjørnet med store vinduer og frit udsyn til skov og eng. Om efteråret kan vi synge et vers af »Nu falmer skoven«. Om foråret kan det være »Nu blomstertiden kommer«. Der skal være tid til at mærke melodierne med krop og sjæl. Vi kommer tæt på orglet og rører lidt ved orgelpiberne. Organisten har sat sig til rette for at spille et aftalt stykke. Det kan være en salme, som vi nynner med på, eller et roligt stykke fra hans repertoire (f.eks. Bachs »Jesus bleibet meine Freude«). Imens bevæger mødrene sig rundt i kirken med deres barn på »egen hånd«, som en tiltrængt pause efter den tætte kontakt med alle andre. Ved afslutningen af stykket mødes vi igen ved orglet. Her kan vi nynne melodien »Sorrig og glæde« og danse en enkel dans til orglets akkompagnement.

Der leges lidt med afstand og nærhed til den gamle sangleg »Og gå så og gå så din vej, og kom så og kom så og dans lidt med mig«, hvor vi kan udnytte det lange område ved orglet og danse langsomt baglæns væk fra hinanden og mod hinanden for til sidst at dreje rundt, til fornøjelse for voksne og børn. Udover glæden ved at mødes er sidegevinsten, at børnenes balance, kropskoordination og rumlige opfattelse stimuleres.

Ved kirkerummets indgangsdør er der tid og plads til at danse i rundkreds til en gammel sangleg »Og vil du være min hjerteven«, som synges snart med, snart uden tekst, i langsomt eller hurtigt tempo eller danses helt uden lyd. Igen er det de hurtige drejninger eller vuggende trin fra side til side, som giver

fornøjelse og frydefulde lyde. Den store indgangsdør er god at banke rytmisk på til remsen »Hvem er det der banker, det er Peter Anker...!«

Vi vandrer syngende videre til kirkens andet hjørne med vinduer, hvor vi sætter os på stole i en rundkreds med børnene på knæ. De små kommer igen i øjenhøjde og berøringsafstand med hinanden. Vi synger gamle ride-ranke-sange og siger remser, vi kan huske, mens børnene hopper med på knæ og »falder i grøften«. Her begynder de ofte for alvor at blande sig med lyde og medsang, til stor glæde for alle. Omkring en halv time er gået, siden vi startede. Trætheden begynder at vise sig hos de små. Det er tid til at vende syngende tilbage til udgangspunktet, den bløde tæppe-ø foran alteret.

Børnene lægges ned, og lette chiffontørklæder deles ud. Med dem udfører de voksne rolige bevægelser til sange om fugle i skoven eller om havets bølger, oftest i vuggende 3/4 takt. Babyerne ligger med øjenkontakt til deres mor og nyder farver, bevægelser og stemmer. De fægter med arme og ben, tydeligt inspireret af sangen og bevægelserne over dem. Organisten kan støtte sangen med roligt akkompagnement på flyglet, som står lige ved siden af. Somme tider sættes børnene på flyglet, så de mærker vibrationerne og klangen med hele kroppen.

Det er tid til en stille og rolig afslutning. Mødrene opfordres til at lægge sig ned til deres barn, og sammen ser de op til stjernehimlen, som dannes af lamperne langt oppe. Der er højt til loftet for både øjne og ører. »Lille Guds barn, hvad skader dig« er god at synge og spille nu, eller »Spænd over os dit himmelsejl«. Improviseret musik på fløjte, rolig sang og akkompagnement på flygel slutter seancen af.

Når stilheden indtræder, begynder de små børn ofte at »synge« og pludre. De lytter til hinanden og besvarer hinandens lyde. De største forsøger at møve, trille eller kravle for at nå hinanden eller for at få fat i et tørklæde eller min fløjte. Det kan tænkes, at det set fra børnenes vinkel er dette øjeblik, som er samværets allervigtigste; det er nu, de viser stor selvstændig aktivitet uden direkte indblanding fra os voksne. Derfor er det vigtigt, at der er tid nok, mens de voksne småsnakker og udveksler erfaringer. Nogle ammer deres barn, giver flaske eller ser bare på og nyder barnets egen aktivitet.

Musikpædagogens refleksion om ritual og improvisation

Hele forløbet er præget af to samtidige, men modsatrettede tendenser: det kollektive ritual og de spontane afvigelser som udtryk for det individuelle.

Det rituelle præg manifesterer sig gennem den ydre ramme og ved gentagelser. Vi går den samme vej igennem kirken hver gang: samling foran alteret – vandring rundt om døbefonten og gennem bænkerækkerne – sang ved orglet – dans ved kirkens dør – siddende rundkreds med ride-ranke – vandring tilbage til udgangspunktet – ro og afslutning. Dette bevægelsesmæssige ritual er tæt knyttet til gentagelsen af de samme salmer og sange, der kommer til at tilhøre forskellige steder i kirkerummet. Dette selvskabte rituals væsentlige komponenter er altså gentagelsen af rumveje og gentagelsen af et bestemt udvalg af salmer, sange og remser. Melodierne ledsages ofte af fagter og udtryksbevægelser, endnu et kendetegn ved det rituelle præg.

På trods af den rituelle ramme er der hele tiden individuelle afvigelser til stede i forløbet, som bryder og modsiger det rituelle præg: spædbørnene reagerer med spontane lyde, som de voksne opmuntres til at besvare lydligt. Et barn ytrer pludselig sin egen aldrig før prøvede stemmelyd, som får alle til at bryde ud i fornøjet latter. De voksne bliver opfordret til at nævne deres yndlingssalme, som tages med ind i forløbet. En mor husker pludselig en bestemt remse fra sin barndom. Også organistens og mine egne spontane ideer om sange og salmer kan variere forløbet. Vi improviserer over nogle af melodierne med stemmen og instrumentalt. Små dagligdags ting og tilfældigheder får indflydelse, f.eks. at et barn uventet begynder at græde, så vi synger en trøstesang. Der kan være en bedsteforælder eller far med en dag, som med sin sangstemme tilføjer en helt ny klang.

Teologen om indøvelse i rituel kristendom

Ud fra en teologisk synsvinkel hører gudstjenestens ritual nøje sammen med den kristne tros *sprog*. I den nyere teologi og religionsfilosofi tages det alvorligt, at kristendommens sprog ikke primært er et sprog *om* Gud, men snarere en *tale til* Gud som svar på Guds tale til mennesker. Kristendommens religiøse sprog har med andre ord karakter af personlig samtale. I denne samtale spiller ikke kun ordenes betydningsindhold en rolle, men også de ekspressive udtryksmidler. Samtalen foregår jo ikke mellem jævnbyrdige, men den ene part er universets skaber, der lever op til Rudolf Ottos kendte karakteristik af

det hellige som det på en gang skræmmende og dragende. Gud som den hellige kræver en særlig omgangsform fra menneskers side. Og til denne form hører som noget afgørende ritualet.²

Ritualet er den måde at udtrykke mødet med den hellige på, som primært er knyttet til krop og sanser. Ritualet indebærer bestemte, faste måder at bevæge sig i rummet på, selve opfattelsen af rummet og rumlige former, samt opfattelsen og frembringelsen af musikalske udtryk. Alt sammen i bunden, gentagende form.

Den meget omtalte fremmedhed over for kirkens udtryksformer er i høj grad en fremmedhed over for selve den rituelle form. Det ses tydeligt, når konfirmander afvikler deres kirkegangspligt. De ved bogstaveligt ikke, hvor de skal gøre af sig selv. De kan ikke få deres normale kropslige og sansemæssige udfoldelse til at passe med gudstjenestens rituelle krav.

På den baggrund er babysalmesang en gave. Det lille barns første møde med kirkens ritual er normalt dets egen dåb. Men her er det – hvis det er et spædbarn – fuldstændig passivt, hvad der kan lægges megen god teologisk mening i. Babysalmesangen er barnets næste møde med ritualet. Og som det fremgår af ovenstående beskrivelse, er barnet nu ikke mere fuldstændig passivt. Dets reaktion viser, at det opfatter rummet, bevægelserne, stemmerne, musikken osv. Der sker en første tilegnelse af det kirkelige rituals elementer. Barnet får ritualet ind i sin krop og sine sanser. Men som nævnt er et lige så vigtigt element den improvisation, som børnenes spontane reaktion fremkalder.

Når barnet senere som større og som voksen deltager i det egentlige gudstjenesteritual, er der tilsyneladende ikke meget plads til improvisation. I hvert fald ikke på den måde, at den enkelte kirkegænger kan reagere og derved ændre det rituelle forløb. Men man kan sige, at det lille barns reaktion forudgriber den selvstændige forholden-sig til ritualet, som må være afgørende i en luthersk gudstjeneste. Kirkegængerens skal ikke opluges i ritualets kollektive forløb, så hans eller hendes jeg forsvinder. Spørgsmålet er så, om den voksne kirkegænger helt skal internalisere sin selvstændige holdning. Eller kunne der være plads til improvisation inden for ritualet?

Musikpædagogen om organisering

Babysalmesang er ikke elementær musikopdragelse i kirkeligt regi. Kirken skal ikke konkurrere med musikskolen. Men musikpædagogisk kompetence kombineret med viden om og sans for gudstjenesten er naturligvis en afgørende forudsætning.

Siden efteråret 2003 har jeg gennemført salmesang for babyer og deres forældre. Det skete i første omgang i Lystrup Kirke. Efter kontakt til biskop Kjeld Holm blev tilbudet annonceret i hele Århus Stift, og jeg har i mellemtiden været i flere andre kirker i stiftet. I alle tilfælde organiseres forløb på 10 ugers varighed. Unge forældre med spædbørn mellem ca. 3 og 8 måneder er målgruppen. Af kirkens medarbejdere inddrages normalt kun organisten. I en enkelt kirke er der dog en vis sammenhæng mellem babysalmesangen og børnegudstjenester. Hvis vi har ret i, at babysalmesangen er en indøvelse i den rituelle kristendom, må det være naturligt, at præsterne i det mindste stifter bekendtskab med fænomenet.

Noter

- 1 Tak til stud. scient.anth. Astrid O. Andersen for samtaler om ritualopfattelsen i antropologien.
- 2 Se hertil afsnittet »Det religiøse sprogs ekspressivitet« i Andersen, Grønkjær, Nørager: *Religionsfilosofi. Kristendom og tænkning*. København 2002.

Svend Andersen, professor, dr.theol.
Aarhus Universitet.

Ingrid Oberborbeck, musik- og rytmikpædagog
docent ved Det Fynske Musikonservatorium

Bystævnet 16
8520 Lystrup

Kirke i børnehøjde

– en sluse til gudstjenesten

Birgith Nørlund

Forløbet

I sognegården

Velkomst

Afsyngning af 'Alle gode gaver'

Fællesspisning

Leg (børnene) og oprydning (forældrene)

I kirken

Salme

Fortælling

Fadervor i kor

Salme

I sognegården

Saftevand og kage

'Kirke i børnehøjde' er et arrangement for småbørnsfamilier den første tirsdag i hver måned. Arrangementet har en fast form, hvor vi begynder kl. 17.45 i sognegården med fællesspisning. En familie (på skift) er kommet i god tid for at dække borde og lave mad. Maden er »børnevenlig« og serveres på feltkøkkenmaner på en rullevogn, hvorfra man selv henter den. Inden vi spiser, byder en af præsterne eller en af arrangørerne velkommen, orienterer om aftenens program og synger for på »Alle gode gaver«. Snakken går livligt under spisningen, og efterhånden som børnene er færdige, går de i legerummet i kælderen og leger, indtil de bliver kaldt over i kirken. Kl. 18.30 er der program i kirken – og vi afslutter derefter kort i sognegården med kaffe/saftevand og kage, inden vi senest kl. 19.30 går hver til sit.

Ritualet i kirken er meget enkelt. En af præsterne er gået i forvejen og har tændt lys og gjort klar til at modtage folk. Vi samles øverst i kirken, oftest med de fleste af børnene på gulvet, klar til at høre fortællingen. Vi begynder med en salme (uden orgel), gerne en af de kendte morgen- eller kirkeårstids-salmer. Derefter fortæller en af præsterne fra Bibelen. Fortællingerne er tilpasset kirkeåret, hvor det er oplagt, ellers fortløbende fortællinger, der altid er understøttet af billeder vist via projector. En enkelt gang har vi brugt tøjdyr (da vi fortalte om skabelsen), en anden gang Noahs Ark i FisherPriceudgaven (da vi fortalte om arken), i adventstiden har vi taget krybbescener i brug. Visualiseringen på den ene eller anden måde er overordentlig vigtig for denne målgruppe, derfor disse forskellige virkemidler.

Der knyttes en meget enkel prædikenlignende kommentar på fortællingerne. En del af børnene sidder på gulvet foran den af præsterne, der fortæller – og de fortæller med, hvor de kan. En del, de mindste, kravler rundt mellem benene på præsten.

Vi har desuden et par gange brugt kirkebygningen, kirkerummet og kirkegården. I forbindelse med allehelgen gik vi, efter at have talt om allehelgen og om død og begravelse, på kirkegården og satte lys på gangene og på de gravsteder, hvor familierne kendte afdøde, f.eks. bedste-, oldeforældre og enkelte børn.

Hvorfor 'i børnehøjde'?

'Kirke i børnehøjde' er blevet til på foranledning af nogle småbørnsfamilier, der gav udtryk for, at de gerne ville deltage i højmesse gudstjenesten om søndagen med deres små børn. Men gang på gang oplevede de, at de enten måtte forlade kirken med de små uromagere, eller at de, hvis de holdt ud, »ikke fik noget ud af det,« fordi de små havde kørt rundt på sæderne og under bænke, højlydt snakkende. Så selv om forældrene egentlig havde både lyst til og intention om, at deres børn skulle med i kirke en gang imellem som led i den oplæring i den kristne tro, som man gerne ville give dem og også havde forpligtet sig til at give dem i forbindelse med deres dåb, ja, så blev det altså ikke så tit – og *blev* det, så blev det ikke, som man havde håbet.

Vi er i et pastorat, hvor der er mange børnefamilier og dermed mange dåb. Til langt de fleste højmesser er der dåb og dermed mange gæster med børn. Både præster og menighed har den holdning, at der bør være plads og

rummelighed i enhver gudstjeneste til børnefamiliernes deltagelse. Også til en vis grad af uro det nu engang vil give, at der er børn med. Vi har desuden den indstilling, at en gudstjeneste ikke behøver være tilrettelagt særligt for børn, for at de får noget ud af den. Det ved enhver, der har haft børn med i kirke. Dels kan børn lide det lidt højstemte sprog, dels tyder meget på, at de fanger langt mere betydning og mening i ritualer, end vi som voksne er tilbøjelige til at tro.

Når det er sagt, ved enhver, der har haft børn med i kirke også, at det er lige så rigtigt, at det er svært for børn at følge med i de almindelige gudstjenester. Det er derfor vigtigt, at der en gang imellem tales direkte til børnene i et sprog, de er fortrolige med, og at der evt. også tages andre virkemidler i brug end det talte ord. Vi har f.eks. som så mange andre steder indkøbt små kufferter med lidt legetøj og småbøger, tegneblokke med dagens tekst i billeder eller en salme, osv. Derudover har vi i løbet af kirkeåret en række børne- og familiegudstjenester, der er lagt an på børnefamilier med kendte og forståelige salmer og med fortælling og prædiken rettet mod børnene.

Men selv til disse familievenlige gudstjenester sker det, at småbørnsfædre eller -mødre må gå ud med deres helt små børn (0-2/3 år). Det sker bl.a., fordi vi løber ind i dilemmaet, at børnegruppen spreder sig aldersmæssigt over 11-12 år til de fleste »brede« børnegudstjenester. Det siger sig selv, at man ikke kan ramme hele gruppen med det niveau, man lægger; det bliver typisk mellemgruppen på 5-9 år, prædiken og fortælling og salmevalg retter sig mod. Så sker der let det, at de små »falder ud«. Det *kan* være svært at forklare en tre-årig, at han skal sidde stille og høre efter, når han ikke forstår, hvad der sker.

Børne- og familiegudstjenester, dåbsjubilæer, afslutningsgudstjenester for emneuger med skoleklasser, børnehaver, dagplejebørn, dåbsoplæringsforløb og alle de andre tiltag i forhold til børn er på hver sin måde et forsøg på at indsluse børnene i gudstjenesterummet, opøve dem i deltagelse i en gudstjeneste, gøre dem fortrolige med gudstjenesten. Det lykkes forhåbentlig i nogen grad. Som kirke kan og skal vi jo ikke bære opgaven alene, men må snarere betragte de forskellige tiltag som et supplement til den oplæring, der (i større eller mindre omfang) finder sted derhjemme. Tager vi omvendt opgaven alvorligt at supplere den kristelige børnelærdom med disse tiltag, er det jo nok så vigtigt at være lydhør, når en gruppe forældre selv henvender sig og beder om hjælp i form af et forløb, der giver plads også til de helt små børn.

Rammen

Kirke i børnehøjde blev til i tæt samarbejde mellem stedets to præster og i første omgang ét forældrepar. Det har været os magtpåliggende at indpasse arrangementet i småbørnsfamiliernes hverdag. Det skal ikke være besværligt at deltage. Det skal ikke kræve megen planlægning at deltage – der er ingen tilmelding – det skal ikke stresse en familie at deltage.

Derfor ligger 'Kirke i børnehøjde' en hverdagsaften en gang om måneden i tidsrummet 17.45-19.30. Og derfor begynder vi hver gang i sognegården med at spise sammen, inden vi går i kirken, ligesom vi slutter i sognegården med lidt kage og saftvand. Ved at lægge arrangementet på det tidspunkt, sikrer vi, at alle kan være med. Når vi går hver til sit, har alle fået aftensmad og alle er hjemme i god tid til sengetid. Man betaler den beskedne sum af 10 kr. pr. person for deltagelse, så den økonomiske side af sagen skræmmer heller ikke ligefrem nogen væk.

I første omgang var overvejelserne omkring rammen for dette tiltag sådan set ret sekundære, men det har vist sig at være af uvurderlig stor betydning, at vi spiser sammen først. Udover den rent praktiske aflastning for forældrene mht. aftensmaden, er det, der kan være »ulvetime« derhjemme, blevet forvandet til en god fælles oplevelse for hele familien sammen med andre familier. Nogle kender man i forvejen, andre er nye, og dem lærer man så at kende den aften, man sidder til bords med dem.

Overvejelser over ritualet

Ritualet i kirken er, som det fremgår, meget enkelt. Vi har nærmest »afritualiseret« det. Men det er nu med velberådet hu. For også dette tiltag er tænkt som en sluse ind i gudstjenesterummet. Tanken er, at vi med dette meget korte og genkendelige ritual kan gøre selv små børn (og deres ikke nødvendigvis gudstjenestevante familier) fortrolige med både elementer af højmesse, kirkeåret og bibelhistorien – og rummet. I småbidder. I løbet af kirkeåret kan der så udvides eller »opritualiseres«, så flere elementer i gudstjenesten bliver inddraget, f.eks. til påske, hvor det er oplagt at holde en kort nadvergudstjeneste i forlængelse af påskefortællingen.

Formen har vist sig at være bæredygtig. Børnene (dvs. gangangerne) har selv givet udtryk for en forventning om, hvad der nu skal ske. »Hvad skal vi høre om i aften?«, »hvad skal vi synge nu?«, »jeg kan godt Fadervor nu!« For

da slet ikke at tale om forældrene, der stopper én på gaden og siger: »Vi kommer på tirsdag, jeg skal høre fortsættelsen.«

Som i forbindelse med så mange andre særlige tiltag har vi haft betænkeligheder ved, om 'Kirke i børnehøjde' blot ville blive en specialmenighed med specialgudstjenester disse hverdage. At det ganske enkelt ikke vil lykkes at sluse familierne ind i gudstjenesten. Vi har bestemt mærket effekten i form af en væsentlig større tilslutning til børnegudstjenesterne, men tiltaget er endnu for nyt til, at man kan sige noget generelt. En effekt kan imidlertid også være, at disse børn/familier senere nyder godt af, at gudstjenesterummet blev åbnet en smule eller meget nogle år, mens de var med her.

Nogle forældre har aftalt, at de vil skiftes til at passe hinandens børn, så de også selv kan komme til gudstjeneste en gang imellem og få det fulde udbytte af gudstjenesten. Andre har talt om forældrearrangementer, f.eks. salmesang eller undervisning af forældre – og det må da siges at være gode sideeffekter!

Vi er kommet godt fra start, og nu i anden sæson tænker vi mere målrettet i de kommende familiegudstjenester. Ved ganske enkelt at gøre særligt opmærksomt på dem, når vi mødes i 'Kirke i børnehøjde', ved at rundsende invitationer på mails til de familier, der har opgivet mailadresser, og ved at bede nogle af forældrene påtage sig et ansvar for tøndeslagning efter fastelavnsgudstjenesten, pebernødder efter 1. søndag i advent osv. osv. Så slusen er åben, eller i hvert fald på klem!

Målgruppe

Målgruppen har givet sig selv. Vi har ca. 100 dåb om året, så der er masser af småbørnsfamilier. Da vi lagde ud for 1½ år siden, håbede vi på at blive 15-20 til en begyndelse. Vi bragte en annonce for det første arrangement og en kort omtale af baggrunden for det i Kirkebladet og den lokale ugeavis i ugen op til arrangementet. Der kom 50 til det første arrangement, og siden har deltagerantallet ligget mellem 40 og 60. Vi bringer fortsat programmet i Kirkebladet og sætter en annonce i Ugeavisen før månedens arrangement. Desuden har en af fædrene påtaget sig at rundsende en reminder til maillisten før hvert arrangement. I dåbsbibleerne, som familien får udleveret ved præstens besøg i hjemmet inden dåben, ligger der et lille indstik med en kort beskrivelse af 'Kirke i børnehøjde' og det aktuelle program, med en særlig invitation til dåbsfamilien.

Nogle kommer hver gang, andre en gang imellem, og der er en fortsat tilstrømning af nye familier. Der er en større gruppe af familier, der har påtaget sig på skift at lave maden, rydde op og bage. I det hele taget har initiativet været båret af en sjælden lyst til at påtage sig ansvar og opgaver. Og bedst af alt skyldes tilstrømningen formentlig, at børn og forældre er gode ambassadører derhjemme på vejen, i børnehaver og legestuer, så vi har undgået det, der ellers ofte sker med den slags tiltag. At kredsen hurtigt lukkes og bliver indforstået og eksklusiv. Vi har en klar fornemmelse af, at styrken ved denne meget enkle form netop er, at man ikke som forældre skal være »særligt indviede«, eller meget »kirkevante«. Kirkevant – vænnet til kirken – er jo netop noget, man stille og roligt kan blive her i selskab med ligesindede, lige så kaotiske småbørnsfamilier, som den man selv har med!

Birgith Nørlund, sognepræst
Hjaltessvej 6
8370 Hadsten

Pastagudstjenester

Steen Nielsen

Forløbet

Præludium

Hilsen og en kort fri bøn

Salme (traditionel, som regel: *I østen stiger solen op*)

Bibelsk fortælling

Sang: (som regel: *Han har den hele vide verden*)

Salme (traditionel)

Fadervor

Velsignelse

Sang (som regel: *Tak Gud for denne lyse morgen*)

Postludium

En pastagudstjeneste er hos os en kort gudstjeneste, af ca. 30 minutters varighed, med enkle salmer og sange og en (gen)fortalt historie fra Bibelen, og en afslutning med Fadervor og den aronitiske velsignelse. Forløbet er nogenlunde som ovenstående.

I Tveje Merløse sogn ved Holbæk har vi i de seneste to år forsøgt at køre en alternativ gudstjenesteform ind blandt sognets faste gudstjenester. Det er småbørne/familiegudstjenester, hvor der efter tjenesten bliver serveret et enkelt måltid for alle fremmødte børn og voksne. Vi kalder dem pastagudstjenester. Det er i og for sig ingen ny idé, man gør det mange steder i landet og kalder dem mange forskellige ting. En af de mest rammende betegnelser, jeg har hørt for sådan en gudstjeneste er – »ulvetimen«. Dermed har man faktisk også sagt, hvad det grundlæggende handler om: det er en fristund midt i den tid, man kalder ulvetimen, altså der, hvor man kommer hjem fra arbejde om eftermiddagen, og hvor man både skal nå at hente børn fra måske to forskellige institutioner, handle ind og lave mad og hygge sig lidt, inden børnene er faldet i søvn.

Målgruppen

Dermed har man vel også fastslået, at målgruppen især er folk, som ikke normalt vil gå til en gudstjeneste i kirken. Unge familier med børn, som i forvejen er positivt indstillet over for kirken, men som ikke kan – som de siger – overskue bøvlet med at tage deres børn med til højmessen og få dem til at være relativt stille i fem kvarter. Eller som har en række andre vigtige ting, som de skal nå i den alt for korte weekend. De kommer gerne. Især hvis de bliver inviteret. Det kan man for eksempel gøre ved at sende breve ud til en dåbsårgang. Vi har gjort den erfaring, at annoncering i kirkebladet ikke rammer denne målgruppe særlig præcist. Heller ikke annoncer i den lokale presse har den store virkning. Vi laver en plakat, som vi hænger op i byen, på biblioteket etc., og den bliver set. Hvis nogen har reageret på annoncer i lokalavisen, er de som regel udensogns, den er åbenbart mere læst på landet.

Hvad selve ritualet – gudstjenesten – angår, så har der været en vis produktudvikling, vi har prøvet at skyde os ind på en form, som vi synes er god, og som vi kan lide at arbejde med. Der ligger ingen dybsindige overvejelser bag ritualets form, det er ingen »højmesse light«, de fleste overvejelser af ændringer er udsprunget af praktiske årsager. Alligevel har det været en genkendelig form fra gang til gang, selv om den har forandret sig noget undervejs. Det skyldes dels, at vi løbende mærker efter, om vi trænger igennem, dels at de deltagende børn overvejende er noget yngre, end vi fra begyndelsen havde forestillet os. Gennemsnitsalderen er vel omkring 5 år. Alligevel vil jeg mene, at vi har et ritual med genkendelige led, selv om de enkelte elementer har forandret sig undervejs.

Rummet

Det første, vi har gjort, er at flytte gudstjenesten ud af kirkerummet og ind i vores store og lyse foredragssal. Ikke fordi der er noget i vejen med kirken, men den er ejendommeligt nok placeret temmelig langt uden for byen. Menighedslokalerne med salen er placeret mere centralt, og har køkken og spiserum under samme tag, hvad kirken ikke har. Salen har også et orgel, og der bliver dækket et smukt bord med dug, lys og blomster, som godt kan gøre det ud for et alter.

Vi sætter stole op på rækker som i biografen. Børnene sætter sig på de første rækker, og de voksne i baggrunden. Børnene kan bedre se, når de sidder

foran, og de får en fornemmelse af, at det er dem som samlet gruppe, der er i forgrunden. Og på et tidspunkt skal de alle sammen op til alteret eller til tavlen, som et led i *deres* deltagelse i gudstjenesten. Præst, sanger og organist står samlet foran børnene, så de alle tre kan ses. Gudstjenesten gennemføres uden brug af salmebøger, men med et trykt sangark.

Salmer og sange

Til at begynde med sang vi en traditionel salme som for eksempel *I østen stiger solen op* fra ende til anden. Men efter vers tre var alle børnene stået af, for det meste fordi de alle var under syv år, og ikke kunne læse sangarket. Børn husker fantastisk godt, og to til tre vers kan de sagtens rumme efter at have hørt den ganske få gange. Men ikke syv vers. I stedet har vi prøvet at koncentrere os om at lære dem at *synge* salmen. Organisten gennemgår melodien og præsten teksten – bare et eller to vers – og så gentager vi dem, indtil børnene synger dem himmelhøjt, det har både de og vi mere glæde af. Salmevalgene er uhyre enkle, som for eksempel netop *I Østen stiger* og *Op al den ting*. De hører til den mest fundamentale kristne børnelærdom, og den medvirker jeg gerne til at fastholde.

Vi synger også nyere sange/lovsange. For eksempel sangen »Han har den hele vide verden«. Til den hører en række bevægelser, som børnene lærer og udfører med stor fornøjelse. Det er sjovt og genkendeligt, og en god måde at »komme på plads« igen efter den bibelske fortælling. Vi slutter altid af med at synge *Tak Gud for denne lyse morgen*. Det gør ingenting, at det er den samme hver gang. Børnene synes ikke at gentagelser er lige så kedsommelige, som vi voksne synes.

Salmer og sange var til at begynde med ledsaget af orgel på traditionel vis, hvilket godt kan virke anstrengt til de rytmiske sange. Men her har vi været ramt af et usædvanligt held, idet en af vore kirkesangere spiller guitar og gerne vil gøre det til børnegudstjenesterne. Nu er den musikalske tilrettelæggelse helt og aldeles lagt i hænderne på organisten og sangeren/guitaristen. Og de har siden – af ren og skær spilleglæde – fået denne sære kombination til at fungere aldeles pragtfuldt.

Fortællingerne

De bibelske fortællinger under gudstjenesten har også ændret form undervejs. Børnene er med tiden blevet mere involveret i den, end de var fra begyndelsen. Men vi har helt undgået store opsætninger og dramatiseringer af teksterne. Det skyldes nok mest, at jeg ikke har den store forstand på det, men også at jeg i grunden bedst kan lide at meddele mig enkelt. I stedet for dramatiseringer har vi fundet andre veje til at få børnene til at deltage. Af princip er alle fortællingerne nytestamentlige. Det skyldes, at den almindelige kristendomsundervisning, og såmænd også forældrene, når de læser højt af (børne)bibelen, ofte lægger stor vægt på Det Gamle Testamente, fordi historierne er lette at have med at gøre, så på den front er børnene dækket ind, kunne man sige lidt populært. Fortællingen indeholder ingen decideret prædikendel. I stedet koncentrerer vi os om at gøre børnene bekendte med de bibelske fortællinger, dels ved at lytte til den dels ved at *se* og genskabe den.

Hvad lyttedelen angår, har jeg prøvet forskellige muligheder. Jeg har prøvet at læse op fra Bibelen og derefter genfortælle frit. Det har jeg nok mest gjort for min egen skyld, fordi jeg mente, at det var vigtigt at lære børnene den »rigtige Bibel« at kende. Men der er simpelt hen for mange ord, man ikke forstår som 5-årig. Det er ikke løsningen at nøjes med en fri genfortælling, for det er alligevel vigtigt for børnene, at det fortalte kommer fra en bog – fra Bibelen. Så jeg er nået frem til at læse op fra en god børnebibel, for eksempel Tine Lindhardts, og undervejs supplere læsningen med udbyggende kommentarer.

Men fortællingen skal også indeholde en visuel del. Vi har prøvet med at sætte nogle modellandskaber op, som vi havde fået stillet til rådighed. Så kan man se et hus på en mark, og en fader, der byder sin fortabte søn velkommen, mens den sure søn står ude bagved, samtidig med at fortællingen bliver læst op. Og det er også fint. Men historien hænger bedre ved, når børnene selv genskaber den, og det gør vi så ved at lade dem tegne fortællingen på en stor tavle med forskellige farver kridt. Efter at de har lyttet til fortællingen kommer alle børn op til tavlen og giver, med forskelligt farvet kridt, hver sit bidrag til et storslået kunstværk. Det tager omkring fem minutter, og har kun resulteret i fine og genkendelige scenarier fra Det Nye Testamente.

Fadervor og velsignelse

Vi afslutter hver gang med fadervor og velsignelsen. Børnene kan ikke alle sammen det fælles fadervor, så nogle gange gør vi det på den måde, at jeg siger en linie ad gangen, som børnene så gentager, ledet af sanger eller organist. Velsignelsen lyses, mens menigheden sidder ned. Sådan er det bedst med børn, for hvis de kommer op at stå, tror de, at arrangementet er færdigt, hvilket giver uro under afslutningen. Hele gudstjenesten tager højst 25 til 30 minutter, for ikke at strække den unge menigheds *attention span* over grænsen.

Måltidet

Efter gudstjenesten spiser vi et enkelt måltid sammen under livlig snakken. Pasta med kødsovs, som regel, for det er nemt at lave og smager godt. Der er også store fade med gulerødder og agurker. Og ketchup må man endelig ikke glemme. Alle, også de voksne får saftevand. Tre til fire frivillige fra menigheden og rådet har sørget for, at maden er klar. Det er meget enkelt at købe ind, og forbavsende billigt, det koster næppe mere end 400 kr. at lave mad til 50 personer. Vi køber ind i sidste øjeblik, så vi har åbent for tilmeldinger så længe som muligt.

Under måltidet forsøger vi at tage særlig godt imod eventuelle nytillkomne. Vi slutter omkring kl. 19.00, så man kan nå at lægge børn i seng i ordentlig tid. Det er en del af konceptet, at man skal kunne nå at deltage inden for rammerne af konventionel »børnetid« på en hverdag.

Kirkegangen i øvrigt

Kirkegangen i Tveje Merløse er rigtig udmærket, alt taget i betragtning, så kirken er ofte fyldt til kanten ved den almindelige højmesse om søndagen, og da vi af pladshensyn kun har to dåb i den ordinære gudstjeneste kl. 10.00, må vi flere gange om måneden holde en gudstjeneste mere kl. 11.30, for at få døbt alle de overskydende børn. Vi døber ca. 130 børn om året, og har også et nogenlunde tilsvarende antal begravelser og bisættelser. Vi underviser og konfirmerer langt over 100 børn om året, for mange af vore skoler er privatskoler, der tiltrækker elever fra oplandet, og vi tager gerne de udensogns med oven i hatten.

Derudover har vi aftengudstjenester ved særlige lejligheder nogle gange om året, vi har en filmklub, bibelmaraton, bibelmeditation, særlige gudstje-

nester for mennesker, der har været udsat for seksuelle overgreb (velbesøgte gudstjenester), og vi har en del gode foredrag i løbet af sæsonen. Og for nylig har vi ansat en sognemedhjælper til at oprette og vedligeholde minikonfirmandforløb. Jeg nævner det alt sammen for at sige, at det ikke er mangel på beskæftigelse, der har fået os til at satse på børnegudstjenester med aftensmad. Det er, fordi vi finder det kolossalt vigtigt.

Vi synes, at det er en god måde at være sammen på som familie: at gå til gudstjeneste og spise sammen med andre familier på en rolig og afslappet måde. Men vi lægger for den sags skyld ikke skjul på, at vi også gør det for at vænne børnefamilierne til at komme i kirken – eller i kirkelige sammenhænge i det hele taget. De er menighedens fremtid. Og de er altovervejende positive i deres forhold til kirken. Det er efter min mening skørt ikke at tage den positive holdning på ordet og møde folk på en afslappet måde og på et sprog, de forstår – og så *også* fortælle dem, at gudstjenesten om søndagen er kirkens hovedhjørnesten. Og at vi for øvrigt eksperimenterer med børnepasning under prædikenen, så der kan man også roligt komme.

Sognet

I Tveje Merløse sogn er vi ca. 12.000 borgere, hvoraf omkring de 10.000 er medlemmer af folkekirken. Til at betjene alle disse mennesker er vi to og en halv præst, idet den ene af vore tre præstestillinger er 50% sygehuspræst. Kirken er en ret lille romansk kirke med ca. 135 siddepladser, som i øvrigt er ret kendt – for sine smukke frådsten og for sine to tårne med de originale 1100-tals kupler. Så vi har altså en landsbykirke til at betjene et bysogn.

Steen Nielsen, sognepæst
Stenhusvej 16 B
4300 Holbæk

Gudstjeneste i mørket

– natgudstjeneste for Rødkilde Gymnasium i Vejle

Tine Illum

Forløbet

Kommen til kirke i natten. Vægtersvers

Læsning

Salme

Ord til eftertanke

Salme

Bibelske læsninger

Orgelmusik

Bøn

Velsignelse

Salme

Lærere fra gymnasiet, elever og frivillige fra kirkekoret havde lært de gamle vægtersvers. Iklædt »kutter« gik vægterne ud i natten og fulgte eleverne til kirke. Foran døren ind til kirken sang de, indtil alle var kommet ind, hvorefter de syngende gik op ad sidegangene og ned ad midtergangen.

Det tjente to formål: for det første ville vi gerne forudgribe den lidt middelalderlige meditative stemning. For det andet ville vi gerne vise et helt tydeligt tegn på, at nu begyndte gudstjenesten (500 gymnasieelever kan jo snakke meget) uden at ødelægge den meditative stemning. Det gik over al forventning. Kl. 3.00 var der helt stille.

Gudstjenesten

Læsning: Sl 130,1-6

Salme: »Du som har tændt millioner af stjerner«

Ord til eftertanke: jeg vil give de unges erfaringer en kristen tydning samt give en åbning til troen ind i deres univers:

»Det er mørkt. Det er nat. I gamle dage var natten slet ikke regnet for tid. Den var nærmest ikke-tid. På samme måde som døden. Natten minder om død; dagen om liv. Derfor er natten også tiden, hvor vores angst kan komme krybende, og hvor de mørke tanker ligger på lur.

Det kan også være »nat« i overført betydning. Det kan være mørkt i vores eget personlige liv: vi kan bære på en stor sorg; vi kan fortryde noget så bitterligt; vort liv kan føles meningsløst og udsigtsløst og usammenhængende.

Der kan være nat i verden: de politiske begivenheder kan gøre os bange; udsigten til den ødelæggelse, der står i menneskers magt. I mørket ligger fortvivelsen og opgivenheden os nær.

Natten er også håbets tid; tiden til eftertanke; til kærtegn, til bøn, til den stille, dybe samtale. I natten kan vi tale om ting, vi ellers ikke taler om; vore hedeste ord om kærlighed hviskes i mørket, vore mest ængstelige tårer grædes dér. Vore indtrængende bønner bedes dér – måske helt uden ord. I natten kommer de dybe samtaler og tiden til eftertanke. Natten er troens tid. For vi kan kun udholde natten, hvis vi tror, at det igen bliver dag, også i overført betydning: at Gud igen vil skabe liv og lys og glæde og sammenhæng i det, vi er bange for og som virker meningsløst og uforståeligt for os.

Derfor siger et gammelt ordsprog også: »Troen er den fugl, der ved om daggrøet, og som derfor synger, mens det endnu er mørkt« Vi tror, at lyset er stærkere end mørket. At Gud våger i mørket. I gamle dage brugte man det poetiske udtryk, at Gud var som solen, der stod op, og lyste på os; afslørede alt det mørke og fik det til at forsvinde. Derfor hørte vi også som det første her i kirken i nat de gamle ord om, at vi kan længes efter Gud, som vægterne længes efter morgen.

Når I om nogle timer går hjem fra biografen, er dagen begyndt at dæmre.

Lad det være et tegn på det, der er meget større. Guds lys på alle vore mørke veje. Hans nærvær i vores liv.

Engang var nogle mennesker ude at gå i natten. Ikke et lys er der på himlen. Alt er mørkt. De går mod vest – og der møder de i mørket nogle mennesker, der går i den modsatte retning. Der er et svagt lys på deres ansigter. »Hvor kommer lyset fra?« spørger de. Og får svaret: at de blot skal vende sig om og se mod øst. En ny dag bryder frem, og lyset på ansigterne er blot det

svage genskin på deres ansigter. De ejer ikke lyset. Det er et lys, der bliver givet dem og bliver givet os, når vi går med ansigtet vendt mod solen, lyset, troen og håbet.

Denne lille fortælling siger ganske enkelt, at hvis vi kun ser mørket, så er det måske, fordi vi kigger den forkerte vej. Tro er en ny måde at se på: i troen bliver alt godt til et genskin af Guds godhed, morgenens dæmring bliver et tegn på Hans nærvær. Lys er også at være genskin. »I ER verdens lys.« siger Jesus. NU.

Når Jesus siger sådan, så ved han godt, at vi ikke er det af os selv. Vi lyser ikke af os selv. Vi lyser, fordi der lyses på os. Akkurat ligesom månen lyser, fordi den oplyses af solen – og sådan som vi lidt mindre poetisk kan sige, at en refleksbrik lyser, fordi den rammes af bilernes lygter.

*Du er det lys, der blev tændt,
du skal varme og lyse,
slukkes det lys, der blev tændt,
er der fler' der må fryse*

Sådan siger en digter det. Vi ER lys. Det er vores bestemmelse.

*Tro er at livet fornys
uden tro går det næppe,
ingen skal sætte sit lys
under mismodets skæppe*

Så lad os gå ud i natten – fornyede – og vide, at Gud går med.

Salme: »Nogen må våge i verdens nat«

Bibelske læsninger over temaet. Elever fra Rødkilde Gymnasium læser bibelttekster om lys. 1 Mos 1-3 (skabelsens lys); Sl 27,1 (Gud som lys); Es 60, 19-20 (Gud som evigt liv og glæde); Sl 139 v. 11-12 (natten, der er som dagen); Johs 8,12 (Jesus som verdens lys); 1 Johs 1,5 (Gud som lys).

Instrumental: Organisten spiller »Eine kleine Nachtmusik«

Bøn: Gud, du der bor i et utilgængeligt lys.
Vi er kommet gennem nattens mørke ind til dig, for hos dig er lyset.
Du tænder håbets flamme hos os.
Værn om denne flamme, for vi er svage, og tvivlen ligger os så nær.
Vend vort mismod til livsmod og giv os gnist og fantasi.
Læg din kærligheds glød i vore hjerter, så de bliver varme.
Giv os at bære dit lys ind i de mørkeste sind, de dunkleste afkroge,
det sorteste mismod – at din glæde må spredes, og troen på dig må nå
til Jordens ende.
Vær med os denne nat, vær hos dem, vi elsker og dem, vi ikke kender.
Vi beder for fred mellem mennesker og nationer; for alle der skal træffe
vanskelige beslutninger.
Sid hos de søvnløse og magtesløse; lyt til dem, der skriger og be'r.
Vi beder for syge og døende; og dem, der i nat mister en, de holder af.
Våg med dem, der våger.
Lad det blive morgen hos os igen; og vær lys i vort liv. Amen.

Velsignelse

Salme: »Dejlig er jorden«. Salmen synges gentagne gange, mens vi går ud.
Dermed bæres den meditative stemning med ud i natten.

Ritualets form

Kl. 3.00 om natten er særdeles velegnet til en mediativ gudstjeneste. Det er stilhedens time, tid til eftertanke og fortrolige samtaler – tid til meditation. Tidspunktet var altså bestemmende for liturgien: det skulle være en enkel gudstjeneste med plads til eftertanke. Der skulle ikke være noget overflødigt »kitsch«. Vi anså det for vigtigt, at den meditative stilhed, hvile-pulsen, kunne beholdes hele gudstjenesten igennem. Samtidig ville vi gerne, at nogle af de unge mennesker medvirkede ved gudstjenesten på en enkel måde, som de kunne være trygge ved.

Temaet var »lys og mørke« (se pkt. 2.c) – og kunne ikke være bedre. Den menneskelige erfaring af lys og mørke, dag og nat, er urgammel og altid den samme. Temaet kalder ligefrem på en kristen tydning. Gudstjenesten skulle knytte til ved denne ældgamle menneskelige erfaring af lys og mørke.

Hele gudstjenesten skulle kun vare en halv time. I den halve time skulle den meditative, rolige atmosfære bibeholdes – og det med 500 unge mennesker! Det krævede stærke »tegn« – vel det vi i dag kalder tegn på »det gode anderledes« – »som en kraft« sagde organisten.

Man skal føle sig helt tryk, så man kan lade sig synke ned i roen. Derfor skrev vi såvel liturgi som salmer ned i et program. Så vidste alle, hvad der skulle ske.

Vi valgte 3 salmer: 1. »Du som har tændt millioner af stjerner« – en salme, som mange unge mennesker kender. 2. »Nogen må våge i verdens nat« – en ukendt, men meget meditativ salme, der er let at lære og som gør et stort indtryk. 3. »Dejlig er Jorden« – en elsket salme, som selv unge mennesker næsten kan udenad.

Kirkerummets udformning og indretning er centralt. Stearinlys har stor betydning for unge mennesker – vi ser det overalt: lystænding for fred, i sorg, som tegn på medliden og medleven. Vi havde opstillet store lysestager, der oplyste den store trappe op til koret. Og i selve koret var der mange stearinlys.

Vi havde også forberedt, hvorledes vi kunne bruge den elektriske belysning mest effektivt: mens eleverne kom, var det næsten mørkt – og det var det også, mens vægterne sang inde i kirken, og medens den gammeltestamentlige salme blev læst.

Derefter blev lyset blændet op, så man kunne se salmeteksten. Denne overgang fra mørke til lys viste tydeligt, hvad det drejede sig om: lysets komme! Og man kunne ganske konkret erfare, hvordan lyset jager mørket på flugt.

Det teologiske sigte

Gudstjenesten dannede et højdepunkt i et tværfagligt tema-døgn om »lys og mørke« (i dansk, fysik etc). Med gudstjenesten ville vi vise, at der ikke er nogen menneskelig sammenhæng, der er Gud uvedkommende, og at den kristne tydning af livet er mere nærliggende, end de måske forestiller sig. Det tema, de havde beskæftiget sig med hele dagen, rummede en »religiøs dimension«.

Helt konkret må nævnes, at eleverne lige forinden havde tændt bål og lavet mad ved fjorden, og nu kom de gennem natten med fakler og mødtes af »vægtere« (et antal mandlige lærere og elever iklædt kutter (kordragter), der

sang vægtersersene til kl. 11, kl. 2 og kl. 3. indtil alle var kommet ind i kirken). På vej ind i kirken blev faklerne slukket og afleveret, og man modtog et sangblad.

På den måde blev overgangen ind i kirken nærmest glidende; det virkede, som om man blev ført derind. På den måde ønskede vi at tydeliggøre, at vort almindelige liv ikke er adskilt fra vor tro, at »Gud er midt iblandt os.«

Målgruppe og organisering.

Rødkilde Gymnasium havde selv henvendt sig – på foranledning af et ønske fra eleverne – for at få en gudstjeneste på dette tidspunkt i deres tema-døgn. Temaet for gudstjenesten gav derfor sig selv – tidspunktet og gudstjenestedeltagerne også. Unge mennesker i gymnasiet er ofte en aldersgruppe, som det er vanskeligt for kirken at have kontakt med. Desuden er det en aldersgruppe, der gerne selv aktivt vil være med til at forme det, der skal ske.

Denne gudstjeneste var en fremragende mulighed for kontakt til denne gruppe. Vi besluttede, at læsere og vægtere skulle findes i gruppen selv; på denne måde kunne eleverne også få fornemmelsen af, at de – i alt fald »stedfortrædende« – var en aktiv del af gudstjenesten.

Selve forberedelsesgruppen bestod af organist, præst, en lærer fra skolen og et par menighedsrådsmedlemmer.

Tine Illum, sognepræst
Præstegården,
Gl. Bjert 27
6091 Bjert

Freestyle-gudstjeneste

Per Ramsdal

En Freestyle gudstjeneste er næsten uden liturgi, men der kan dog godt skitseres et forløb for gudstjenesten:

Kl. 19.00 Dørene åbnes og de første aktiviteter er åbne

Kl. 19.30 Gudstjenesten starter officielt

Forskellige aktiviteter rundt om i kirken.

Kl. 20.45 Rap-indslag 1.

Kl. 21.00 Nadver

Kl. 21.15 Rap-indslag 2.

Kl. 21.25 Kort prædiken

Kl. 21.30 Gudstjenesten er slut

Kl. 21.45 Deltagerne modtager sms med velsignelsen.

En Freestyle gudstjeneste i Ungdomskirken på Nørrebro foregår sådan her: de unge ankommer til kirken og i våbenhuset afleverer de deres sko og får et garderobenummer. Dette er mest en praktisk foranstaltning: så bliver der lidt mere ro på de unge, og de farer ikke så let ud og ind ad døren. Den anden begrundelse er, at vores muslimske naboer her på Nørrebro også tager skoene af, inden de går ind i moskeen eller i en lejlighed, så det er slet ikke uvant for de unge her. Derefter afleverer de deres mobiltelefonnummer, for i løbet af gudstjenesten vil de modtage en række SMS-beskeder med bibelcitater om aftenens tema eller spørgsmål og informationer, og de kan også selv sende sms-beskeder til kirkens numre.

Når de kommer ind i kirken, ser de et kirkerum, der er tømt for stole. Der er et stort åbent gulv midt i rummet, hvor de kan stå og hænge ud med deres venner eller måske danse lidt til musikken, som leveres af en DJ, som står ved en stor musik-pult oppe foran kortrappen. Der er ret dunkelt i kirken, som kun er oplyst af stearinlys og forskelligt farvede spots – og så er der en røgmaskine, som leverer en masse røg ud i rummet.

Nu kan man så gå rundt og selv sammensætte sin gudstjeneste. Man kan gå over i det ene hjørne og tænde et lys i lysgloben, mens man be'r Fadervor, som er skrevet med graffiti på væggen (på papir, bare rolig!), eller man kan skrive sin egen bøn og hænge den op på en opslagstavle. I et andet hjørne er der en PS-2 (Playstation), hvor man kan udkæmpe en kamp mellem filistrene og palæstinenserne i Det Gamle Testamente.

På hvælvingerne kører der en Jesus-film på video. I det tredje hjørne er der et sofa-hjørne, hvor man kan slænge sig og læse Jesus-tegneserier (*Menneskesønnen, Jobs Bog, Bibelen som tegneserie* osv.). Og derudover kan man gå på Jesus-cola-løb og svare på de forskellige spørgsmål, der står på de cola-flasker, der hænger rundt om i kirken, eller man kan læse de tankevækkende oplæg, som er klistret ind i de mange tomme pizzabakker, der er spredt rundt om i kirken. Man kan lave en Jesus-test på computeren og se hvor mange procent Jesus, man selv er. Man kan få en sms-ven ved at aflevere sit mobilnummer og bytte det med et andet. Man kan spille computerspil, sende en bøn på sms til en storskærm, høre bibelmeditationer i hovedtelefoner, skrive sine problemer ned på en seddel og køre den igennem en makulatormaskine og mange andre ting.

Man kan også gå ud i elevatoren. Her sidder præsten og holder skriftestol, og her kan man fortælle om sine problemer med kæresten eller med sine forældre, som er ved at blive skilt – eller man kan stille spørgsmål om kristendom og tro. Teenagerne ved fra amerikanske film, at præsten har tavshedspligt, og at man godt kan snakke med ham om ting, som man ikke kan snakke med sine venner eller sine forældre om. Hvis man har lyst, kan man også gå til nadver oppe ved alteret – og ellers kan man gå ned i det sidste hjørne og spise lidt hjemmebagt brød og vindruer. Indimellem kommer 2 rappere frem og laver en freestyle-rap, dvs. en spontan rap ud fra de stikord, som de unge sender på sms til dem. Men som stadig skal rime og hænge sammen med dagens tema, som f.eks. kan være kærlighed og had, krig og fred, eller det gode og det onde. Bagefter afslutter præsten med en kort prædiken med kristendommens bud på dagens tema eller dilemma.

Alt i alt 2 timer, hvor man både beder og lytter til Ordet – går til alters og beder Fadervor; og velsignelsen modtager de unge kirkegængere som en sms, et kvarter efter at de har forladt kirken.

Baggrund

I Ungdomskirken på Nørrebro i København har vi erfaret, at denne form for gudstjeneste er utrolig god til helt unge teenagere. Men det tog også noget tid inden vi fandt den rigtige måde at få teenagere til at gå frivilligt i kirke. Jeg har haft svært ved at finde en gudstjenesteform, som teenagerne kan bruge til noget. Men jeg ville ikke give op, for jeg mener grundlæggende, at det er vigtigt, at kirken også har et tilbud til teenagere. Ud fra den tankegang, at unge også har brug for åndelig føde og nogle religiøse input i en tid, hvor de er i fuld gang med at danne deres identitet som menneske. Denne udvikling kan kirken godt hjælpe dem med, og vi har et fantastisk budskab med en identitet, der bygger på et kristent grundlag.

Problemet er bare, hvordan man formidler det budskab ind i den kultur, som de unge lever i til daglig. Der findes ikke mere en samlet ungdomskultur, men de unge vælger mellem mange slags ungdomsidentiteter, og det gør det svært at lave noget, som alle unge synes er spændende.

Først troede jeg, at det var musikken, der var noget galt med, men uanset om man laver gudstjenester med hiphop eller pop eller heavyrock, så er der altid nogle, der synes, at det er kedeligt og andre at det er godt.

Det er svært at lave én gudstjeneste, som alle teenagere føler, de kan bruge til noget. Der er i det hele taget et grundlæggende problem med at få teenagere til at gå i kirke. For de kan ikke sidde stille i en time. De snakker hele tiden med deres kammerater. Og deres mobiltelefoner ringer altid midt i præstens prædiken.

Afskaf liturgien

Først da vi begyndte at vende disse problemer til noget positivt i stedet for at skælde ud over dem, så var vi i fuld gang med at udvikle en helt ny form for teenage-gudstjeneste. Helt uden ritualer og nogen form for fælles aktivitet. Men en individualistisk gudstjeneste, hvor de unge selv skal bestemme, om de vil tage del i gudstjenestens aktiviteter, og i hvilken rækkefølge det skal foregå. En gudstjeneste, hvor de unge *ikke* skal sidde stille i en time, for der er ingen stole i kirken, og hvor de *skal* snakke sammen, og hvor de *skal* bruge deres mobiltelefoner.

Det tog altså lige et par år, inden vi fandt ud af, at problemet ikke er Bibelen og dens budskab. Det er heller ikke teenagerne, der er noget galt med. De

er blot som teenagere altid har været. Nej, problemet var, at der manglede et link mellem det ældgamle kristne budskab og den hurtigt skiftende ungdomskultur. Hvis man skal skabe en bro mellem de to størrelser, så må man tage begge kulturer alvorligt.

Man må lave en begyndergudstjeneste, hvor man gør brug af de unges egen kultur og musik. Man må afskaffe liturgien, hvor det forudsættes, at man kender og er fortrolig med de enkelte led. Man må skifte orglet ud med hiphop, rap, techno og pop. Og så må man gøre gudstjenesten interaktiv, så de unge selv bliver inddraget i aktiviteterne.

Og så har man en Freestyle gudstjeneste. Freestyle er et ord, vi har lånt fra hiphop-miljøet. Det betyder, at man går ud over alle rammer og regler – og laver sin helt egen improviserede udgave. På denne måde har vi udviklet en slags 'tag-selv-gudstjeneste', som stiller krav til de unge om selv at tage ansvar for, hvad de vil have ud af gudstjenesten. En gudstjeneste, hvor de ikke skal sidde stille i en time og hvor de godt må snakke sammen. Til gengæld varer teenage-gudstjenesten nu to timer.

Ritualer og traditioner

I en Freestyle gudstjeneste, hvor alting er meget anderledes, er det alligevel vigtigt, at der er nogle ting, der står fast – eller er genkendelige. Derfor bruger vi et traditionelt nadverritual, og både oblater og portvin. Jeg medvirker også altid i præstekjole. Jeg ser min rolle som præst i gudstjenesten, at jeg er den, der sammen med de 10-15 frivillige, som bemande de forskellige aktiviteter, er repræsentanter for kirken og garant for det evangeliske budskab, som vi gerne vil formidle til de unge. Rapperne er derimod repræsentanter for de unge og de unges kultur, og derved bliver dialogen mellem rapperne og mig til en dialog mellem de unge og kristendommen.

Der er som udgangspunkt fem ting, som jeg synes altid skal være der, når man laver gudstjeneste. Og det er trosbekendelse, fadervor, velsignelse, dåb og nadver. Alt andet er egentlig garniture og kultur og rammer omkring det egentlige. Dåben kan selvfølgelig kun være der, når der er dåb, så den er ikke en fast ingrediens. Fadervor, velsignelse og nadver har vi inkorporeret i Freestyle gudstjenesten. Men vi har svært ved at få trosbekendelsen ind. Den forudsætter jo i den form, den har nu, at man kan sige den som en fælles bekendelse. Det er svært at få til at hænge sammen med vores individualistiske kul-

tur, og vi må forsøge at eksperimentere med individuelle bekendelser, som man f.eks. kan formulere på en computer eller på en tavle.

Jeg ser teenagerne som begynder-kristne eller nye kirkegængere, eller man kunne kalde dem 'novicer', som er under uddannelse. Med andre ord er de en slags 'søgere', og mens de er i søger-fasen er det vigtigt, at de selv har mulighed for at formulere sig omkring tro. Senere, når de måske har fundet ind i en mere fast menighed eller gruppe, så kan der opstå et fællesskab og dermed også en fælles bekendelse.

Den ældgamle gudstjenesteform

Det interessante er, at når man opfinder nye gudstjenesteformer, så kan det sommetider ske, at man utilsigtet er kommet til at vende tilbage til en gammel tradition, og jeg synes egentlig, at der er mange ligheder mellem en Free-style gudstjeneste og en ortodoks gudstjeneste. I den ortodokse tradition sidder folk heller ikke stille. De ankommer på forskellige tidspunkter og går rundt i kirken og tænder lys, beder bønner ved forskellige sidealtre og de kysser ikonerne og synger med på sangene. Der er røg og røgelse og præsterne går skiftevis rundt i procession og er skjult inde bag ikonostasen. Gudstjenesten varer i timevis og man kan godt tage sig en lille pause indimellem og så komme tilbage og være med i liturgien.

Dermed er ringen sluttet. Den super-eksperimenterende gudstjeneste for begyndere kommer til at ligne den ældgamle version af en gudstjeneste. Det, som umiddelbart ser meget spraglet og vildt ud, når man kommer ind i Brorsøns Kirken, det bliver ved nærmere eftersyn til en gudstjeneste, hvor man forener de ældgamle gudstjenesteritualer med en super moderne ungdomskultur. De unge føler sig hjemme i kirken og i den måde, som budskabet bliver formidlet på. Og på den måde bliver de vænnet til at gå i kirke, og når de bliver ældre og går ind i en anden livsfase, får de måske lyst til at deltage i andre gudstjenesteformer i kirken. Det er i hvert fald vores erfaring her fra ungdomskirken på Nørrebro.

Per Ramsdal, Børne- og ungdomspræst på Nørrebro
Rantzausgade 51
2200 København N.

Halloween-gudstjenester

– et moderne fænomen?

Iben Munkgaard Davids

Der er som sådan ikke noget i vejen med den eksisterede højmesses ritual, men der er utrolig mange ord, og det visuelle samt det at få kroppen og følelserne med i gudstjenesten er vigtigt for det moderne menneske. Det er den erfaring, jeg har gjort mig som gadepræst for unge i Århus gennem 3 år. Derfor gik vi i gadepræsteprojektet 2004 i gang med at lave halloween-gudstjenester. Vi laver mange forskellige gudstjenester i projektet, såsom gadegudstjenester, freestylegudstjenester à la Brorsons Kirken, musikgudstjenester, m.m. Med halloween-gudstjenesten ønskede vi at lave en stor årligt tilbagevendende event for unge i Århus, i Århus Domkirke. Det første år var der 600, og i 2005 henved 1000.

Ritualet lægger sig op ad højmessens liturgi, og i det følgende vil jeg beskrive hhv. ritualet, samt reflektere over hvad det kan, og hvorfor fornyelser er nødvendige.

Beskrivelse af ritualet

Billeder af Domkirkens kalkmalerier m.m. kører på storskærm via projektorer, mens folk kommer ind. Kirkerummet er belyst alene ved kulørte spots og lamper, ingen lysekroner! Ligeledes er der udskårne halloween-græskar med lys i, i kirken, samt et par halloween-guirlander ved indgangen.

1) Præludium

Koret Vocal Line (ca. 30 pers.) synger fra buen bag alteret en nyere udgave af Leonard Cohens »Halleluja« (uddrag):

*Maybe there's a God above
And all I ever learned from love
Was how to shoot at someone who outdrew you*

*It's not a cry you can hear at night
It's not somebody who's seen the light
Its a cold and its a broken Hallelujah.*

- 2) Velkomst med temapresentation og hilsen. Lidt om hvad allehelgen/ halloween er.
- 3) Fællessalme: »Sorrige og glæde de vandre til hobe« – akkompagneret af band
- 4) Tangodans ved professionelt par
- 5) Vocal Line synger 'Tori Amos' »Crucify« (uddrag)

*Every finger in the room
is pointing at me
I wanna spit in their faces
Then I get afraid of what that could bring
I got a bowling ball in my stomach
I got a desert in my mouth
Figures that my courage would choose to sell our now
I've been looking for a saviour in these dirty streets
looking for a saviour beneath these dirty sheets
I've been raising up my hands
Drive another nail in
Just what God needs
One more victim*

[Chorus:]

*Why do we
Crucify ourselves
Every day
I crucify myself
Nothing I do is good enough for you
Crucify myself
Every day
And my heart is sick of being in chains*

- 6) Drama fra balkonen i domkirken korsarm: »Det evige liv« – tanker fra Brødrene Løvehjerte om, hvad der sker, når vi dør.
- 7) Salme »Uberørt af byens travlhed« med band
- 8) Prædiken over temaet samt bøn ved præsten
- 9) Billed/musikcollage: Vocal Line synger Peter Gabriels »Mercy Street« (Herunder vises der billeder som matcher teksten i sangen. Billederne vises på storskærm samt på nogle af søjlerne i kirken vha. projektorer. Billeder fra kirkerummet, gadens liv og naturen omkring byen). Omkvæd fra sangen:

*dreaming of mercy st.
wear your inside out
dreaming of mercy
in your daddy's arms again
dreaming of mercy st.
'swear they moved that sign
dreaming of mercy
in your daddy's arms*

- 10) Salme: »Skyerne gråner« med band
- 11) Nadver. Intro til hvordan nadveren skal foregå. Menigheden skal vandre rundt i korbuen og modtage nadveren bag alteret. Brødet brydes af rigtig brød, og brødet dypes i kalken inden det spises. Herunder salmen »Vi mindes ham«. Vocal Line synger for.
- 12) Fællessalme :«Hil dig frelser....« med band. (herunder tændes der levende lys i alle stolerækkernes lysestager, til minde om de døde)
- 13) Velsignelsen
- 14) Postludium – Vocal Line synger Take 5's version af »Mary«
- 15) Præsten siger tak for i dag samt fortæller, at der er uddeling af slik i våbenhuset som en del af halloween-temaet.
- 16) De medvirkendes navne samt navne på frivillige hjælpere vises på storskærm, mens menigheden vandrer ud ledsaget af musik.

Halloweengudstjenesten kan varieres: f.eks. med 3 mindre prædikener undervejs i gudstjenesten f.eks. med elektronisk underlægningsmusik eller 2 dra-

maer (vi har bl.a. brugt streetdancere fra Århus-gruppen Ground Elements samt særligt komponerede sange til lejligheden). I 2005 sluttedes gudstjenesten af et kæmpe optog (stomp, dans og blæsere), som endte uden for kirken. Her blev der festet videre med musik, dans og gøglere, der pustede ild. En rigtig opstandelse! Vigtigt at bemærke er at vi ikke har nogen læsninger. Hvis man vil bruge en tekst skal den genfortælles i forbindelse med prædikenen.

Hvorfor dette nye tiltag, denne form?

Som tidligere nævnt gik vi i gang med halloween-gudstjenesten – hvor vi mindes, hvor vi undres, hvor vi fester, og hvor vi forkynder opstandelsen fra de døde – for at lave en årlig event særligt for unge i Århus Domkirke. Derudover ønskede vi at behandle svære emner som død og sorg på en måde, som ville røre denne målgruppe (16 år og opefter). Der har også deltaget mange konfirmander i disse gudstjenester, og de har fået noget med, selvom jeg måske nok synes, de er lidt unge til den stil, vi har lagt. Vi ønskede at komme de unge i møde ved at bruge udtryksformer fra deres kultur, streetdance, musikken, lyssætningen m.m. De skal opleve dette fascinerende kirkerum fra en anden vinkel, end man ellers ser det. Og derfor skulle disse gudstjenester også ligge kl. 20 den første fredag i november. Så den mørke tid fik nyt liv.

Når halloween-gudstjenesten i mine øjne bliver et moderne fænomen, så er det, fordi det sanselige kommer med, fordi det hele ikke kun klares af ord, som vi tit gør i højmessen. Hensigten er også på en måde at afmystificere nogle ting overfor de unge. Død og sorg er stadig tabubelagt i mange familier, og noget man ikke umiddelbart tager op ved middagsbordet. I halloween-gudstjenesterne, konfronteres den unge menighed med disse temaer. I flere tilbagemeldinger efter sidste års gudstjeneste, fremgik det, at man som menighed havde oplevet at blive båret ind i sorgen og derefter over i opstandelsen – i mere end en forstand – f.eks. følelsesmæssigt. Det var netop hensigten med halloween-gudstjenesten.

Med hensyn til musikken og valg af numre har vi begge gange haft musikere og korister med på råd. Det er ikke anderledes, når man som præst samarbejder med sin organist om gudstjenesten.

Et nummer som »Crucify« af Tori Amos taler helt til dagens unge. De stiller enormt mange krav til sig selv, og der stilles mange krav til dem udefra. Mange føler sig magtesløse over for deres fremtid og kan ikke overskue det

hele. De oplever, at livet er svært. Selvom allehelgen er at mindes de døde, så er det i høj grad også henvendt til os, der er her, og handler om, hvordan vi lever med vores frustrationer og sorger. »Mercy Street« af Peter Gabriel blev valgt, da den fremstiller håbet om, at vi ikke skal være alene om at bære vores liv. Vi må gerne drømme, håbe, at der er mere end os.

At bruge vor tids musik og tekster gør gudstjenesten meget vedrørende og taler til os i dag. Da Halleluja blev sunget *a cappella* i starten af gudstjenesten, var der næsten uhyggeligt stille, selvom der sad 600 i menigheden. Det er på mange måder en sang om forlist kærlighed og sex, men det skal også med, for vi er sanselige mennesker og lever ikke kun i ord, men også i vores følelser.

Musikken skal under alle omstændigheder indgå i stemningen, og vække til eftertanke.

Indholdet og det teologiske sigte – hvilken religiøsitet skal styrkes

Halloween-gudstjenesternes mål er klart at beskæftige sig med emnet liv og død. Denne store modsætning, som alligevel er så tæt forbundet. Vi skal alle herfra en dag, det er et livsvilkår. At lave disse gudstjenester skal vise de unge og lære dem, hvad allehelgen er, og give dem en forståelse for, at kirken er et sted, man altid kan komme med sin sorg og sin glæde. Allehelgen anvendes som *mindedag for dem, som gennem deres liv har rakt kristentroen videre*. Lyset er et godt symbol at bruge i denne forbindelse. Lyset jager mørket på flugt.

Kirkeårets farve til allehelgen dag er hvid. Den hvide farve er opstandelsens farve og symboliserer, at de døde er opstået til evigt liv. Den hvide farve er også festens farve, evighedens farve.

Allehelgens dag er også fællesskabets dag, fællesskabet mellem levende og døde. Udtrykket *de levendes samfund* fra trosbekendelsen handler om dette fællesskab. Det lægger vi for alvor vægt på i halloween-gudstjenesten ved altergangen, som foregår kontinuerligt i vandring om bag alteret i korbuen; man går sammen til nadver, modtager den sammen og går sammen tilbage.

Det er i starten den melankolske stemning, der præger, som så går over i den lyse stemning og opstandelseshåbet. De unge skal opleve, at de gerne må være i sorgen, men at der også er håb, at Gud både er de levendes og de dødes Gud. At de altid er favnet af Hans nærvær. Det bliver man gjort yderligere opmærksom på, når kirkerummet opleves stemningsfyldt med levende lys, elektrisk lysætning, billeder, der beskriver allehelgen samt stemningen af at være

sammen med så mange andre unge. Historiens og traditionens hus, som kirken er, bærer på meget og på mange døde. Der er i mange kirker grave, billeder af menneskers liv og død, historier om skæbner, der gik forud for os. De taler til os, og minder os om vores menneskelighed, men også om alt det, der er mere end os.

For der er meget, der er gået forud for os, og den historie vandrer vi nu i. I enrum og i fællesskab tænker vi på dem, som i levende live rørte ved vores liv. Dem, som vi har mistet, men som vi kun kunne miste, fordi vi havde fået dem, som en ganske ufortjent gave. Vi sørger over dem, fordi vi elskede dem. Vi fejrer allehelgensdag i mindet om, hvad de har givet og været for os.

Målgruppe og organisering

Det er en større opgave at lave disse halloween-gudstjenester, hvis man slår det så stort op, som vi har gjort i Århus. Gudstjenesten laves i et samarbejde mellem gadepræsten, frivillige i mit regi, samt de frivillige ungdomsorganisationer som FDF og KFUM & KFUK m.fl. Derudover samarbejder vi med professionelle kor, musikere og dansere, som nyder at være med til at lave dette noget utraditionelle kirkearrangement. Budgettet hos os ligger på ca. 30.000, men man kan selvfølgelig lave en billigere udgave med nogle af de samme virkemidler; orgel, mindre lyssætning, færre PowerPoint steder m.m. Jeg har godt 30 frivillige, som hjælpere ved disse gudstjenester. Det første planlægningsmøde holdes i juni, selve gudstjenesten er i november, og der er løbende møder og under-arbejdsudvalg. Det er en oplevelse at være med til, og en glæde at skabe gudstjeneste på denne måde for byens unge. Og det rykker ved deres syn på kirken – på en positiv måde.

Iben Munkgaard Davids, gadepræst for unge
Østboulevarden 33, st.
8000 Århus C.

Morgensang og meditation i Nygårdskirken

Lis Withøft Larsen

Forløbet

Morgensang

Salme

Fadervor (i fællesskab – som vi hos os er vant til ved alle gudstjenester)

Salme

Den kommende søndags evangelium

Salme

Bøn for dagen

Velsignelse

Postludium

Meditationsgudstjeneste

Præludium

Salme

Indledningsbøn

Salme

Bibeltæst, meditationsvejledning

20 minutters stilhed

Salme

Fadervor, velsignelse

Salme

Postludium

Længsel efter Gud og/eller fællesskab?

Kirkens ritualer kan ses som en ydre ramme omkring menneskers ønske om et indre møde med Gud. At mange mennesker længes efter et sådant indre møde, har jeg som præst hørt udtrykt i spørgsmål som: »*Hvordan finder jeg*

mere ro indeni?» – og: »Hvordan kan jeg komme til at opleve noget indeni?«. Ofte begrundes sådanne spørgsmål ud fra en oplevelse af ensomhed eller rastløshed. Jeg hører i disse spørgsmål en ukvalificeret længsel efter levende, meningsgivende *nærvær* i det personlige liv – jeg tolker denne spørgen som en indirekte længsel efter Gud – og jeg ser det som min opgave at imødekomme den ubevidste gudslængsel, som mine sognebørn giver udtryk for, og at tilbyde at bevidstgøre det ubevidste. Men jeg kan konstatere, at menneskers længsel måske ikke i første omgang fører dem til kirken. Der findes mange forskellige underholdnings- og oplevelsestilbud – også af åndelig art – som formår at fylde en ensom hverdag med meningsgivende nærvær. Det karakteristiske er imidlertid, at længselen formår at drive det enkelte menneske ud af den sociale isolation – ud til aktiviteter i *fællesskab* med andre. Den indre længsel sætter sig åbenbart først og fremmest igennem som en længsel efter det nærvær og den opmærksomhed, man finder i et fællesskab.

Derfor finder jeg det relevant at besinde sig på, hvordan kirken gennem sine ritualer både kan være *fællesskabsstiftende* og samtidig imødekomme menneskers længsel efter at erfare Gud som et levende, meningsgivende nærvær i det personlige liv.

Morgensang og bordfællesskab

Menneskers længsel efter fællesskab, nærvær og opmærksomhed er en væsentlig drivkraft bag det liv, som udfolder sig i Nygårdskirken i Brøndby. Kirken har en social og åben profil, som appellerer til de mange enlige og ældre borgere, der bor i lokalområdets sociale boligbyggeri. Ved daglige arrangementer i kirkens lokaler tilbydes mennesker mulighed for at mødes og stifte fællesskaber og derigennem måske få øje på nye ressourcer hos sig selv og andre. Et af de fælles samlingspunkter har i 18 år været den ugentlige 'Morgensang' onsdag formiddag. Her samles op til 25-30 personer kl. 9.45 til et kvarters andagt i kirken med ovenstående forløb.

Ritualet har stort set ikke ændret sig i årenes løb. I en periode opritualiserede vi ved at inddrage trosbekendelsen, men vi gik bort fra det igen, da menigheden fandt det for tungt. De ønskede at bevare den lidt uformelle atmosfære ved andagten. Andagten ledes af den præst, der står for den kommende søndags gudstjeneste (eller enkelte gange af lægmand, sognemedhjælperen el-

ler kirketjeneren), men præsten bærer ikke præstekjole og deltagerne sidder ned under evangelielæsningen.

Efter andagten i kirken samles man til en halv times kaffebord i salen med:

- kaffe, the og franskrød – og fri samtale
- evt. indsamling til fadderskabsbørnene i Den tredje Verden
- evt. information om sygdom og indlæggelser blandt menighedens medlemmer
- evt. indsamling til buketter og hilsner til syge, fødselarer o.lign.
- evt. fejring af en deltagers fødselsdag (som trakterer med kage eller en lille én)
- evt. afsyngelse af fødselsdagssang
- meddelelser om den kommende uges arrangementer i kirken
- farvel-vers: »Gå da frit enhver til sit«.

Gud og kaffe

Det er det menneskelige fællesskab, der præger morgensangen – lige fra måden, hvorpå deltagerne mødes i kirkedøren af præster, personale og hinanden med velkomstkus og samtale til kaffebordet og samværet efter andagten. Bordfællesskabet opfylder en del af det enkelte menneskes indre længsel. Når man bliver set og hørt i fællesskabet og kan dele oplevelser og erfaringer, ord og tanker med andre, er der mulighed for, at man erfarer, at ensomhed og rastløshed for en stund viger for opmærksomhed og nærvær. Og for mange er det tilstrækkeligt: de oplever lidt af den savnede ro og tager lidt fornyet livsmod med sig ud i dagligdagen. Som jeg har hørt det sagt: »Engang gik jeg til banko – nu går jeg i kirke!« Men derudover tyder meget på, at bordfællesskabet – når det lykkes – også åbner døren til fællesskabet omkring kirkens ritualer. Jævnligt sker det nemlig, at mennesker begynder med kun at deltage i Nygårdskirkens forskellige sociale aktiviteter, men med tiden kommer de også til gudstjeneste; de finder mod til at overskride tærsklen til kirkens rituelle rum, fordi de har oplevet fællesskabet i de tilstødende lokaler. Omvendt får det sociale fællesskab omkring kaffebordet en dybere dimension, når man forinden har deltaget i et fælles ritual i kirken sammen. I kirkerummet indrammer rituallet evangeliets løfte om, at Gud i Kristus ønsker fællesskab med syndere. Bordfællesskabet efter morgensangen er et forsøg på at omsætte evangeliets

tilsagn til konkret medmenneskeligt nærvær. Måske kan den tætte sammenhæng mellem ritual og diakoni medvirke til at sænke tærsklen til det *indre* møde med Gud, som ritualet søger at være en ydre ramme omkring.

Meditationsgudstjeneste

Indre ro, fylde og nærvær kan man finde både i bankohallens og i kirkens menneskelige fællesskab. Men går man i *kirke* for at opfylde sin længsel efter fællesskab, kan der ske en bevidstgørelse af en dybere åndelig længsel, som beskrevet ovenfor. Derfor holder vi også meditationsgudstjenester i Nygårdskirken. I disse gudstjenester tilbydes en rituel ramme omkring det enkelte menneskes arbejde med sin åndelige længsel – et ritual som også kan støtte mennesker, der ønsker at opbygge en åndelig praksis omkring bøn og stilhed derhjemme.

Bortset fra stilhedens centrale betydning er en meditationsgudstjeneste i Nygårdskirken fuldstændig genkendelig som »almindelig gudstjeneste«. Karakteristisk er det dog, at bønner og tekster læses højt, måske som veksellæsning, af hele menigheden i fællesskab; at bibelteksten gentages flere gange og at jeg som præst ikke går på prædikestolen eller for alteret, men sidder på forreste stolerække, under sang og stilhed, og står på gulvet umiddelbart foran menigheden, under bøn, læsning og meditationsvejledning. Hermed understreges ritualets karakter af dels fælles bøn, dels åndelig vejledning. Rituallet danner en tryk ramme, hvori deltagerne kan øve sig i åndelig erfaring – i at erfare Guds nærvær i ordet, i salmesangen, i musikken, men først og fremmest i hjertet.

Stilheden er det centrale grundlag for denne åndelige træning og centrum i hele ritualet. Stilheden skal primært bruges til indre bøn og samtale med Gud ud fra bibelteksten. Derfor ledsages stilheden hos os heller aldrig af 'underlægningsmusik', sådan som det ellers bruges flere steder. I meditationsvejledningen giver jeg forslag til, hvordan man kan bruge sin stilhedsperiode – hvordan man holder tankernes flagren stangen, hvordan man koncentrerer sig om at hvile i Guds nærvær, hvordan man kan inddrage kroppen, vejrtrækningen og hjerterytmen som støtte for stilheden, og hvordan man kan opøve sit hjertes sanser til at se, høre, erfare Guds nærvær. Men det står selvfølgelig enhver deltager frit for »bare« at hvile sig, blunde eller blot søge at lukke hverdagens bekymringer og kampe ude af sindet for en stund.

Fællesskabet og den personlige religiøsitet

Efter gudstjenesten er der altid kaffebord. Nogle gudstjenestedeltagere vælger dog at gå direkte hjem med den indre ro, de har erfaret under stilheden. Men mange har brug for en udslusning til hverdagen, hjemmelivet og ensomheden. Den stilhed, som i kirken i menighedsfællesskabet er tryk, beroligende og fyldt med mening og nærvær, kan opleves som stressende og angstprovokerende, når man kommer hjem alene. Man kan også i stilheden have haft indre oplevelser, af både positiv og negativ art, som skal bearbejdes i samtale, inden man kan gå hjem til sig selv. Ligesom efter morgensangen er det fællesskabet ved kaffebordet, der kan bringe ritualets indhold af åndeligt nærvær tættere på det enkelte menneskes hverdagserfaringer; kaffesamværet gør det simpelthen nemmere at tage Guds-erfaringen fra gudstjenesten med hjem i lejligheden. Det er formentlig denne proces, kombineret med den dæmpede belysning i kirkerummet og de mange tændte fyrfadsllys, som får en trofast deltager i meditationsgudstjenesterne til at beskrive dem som *»på én gang hyggelige og højtidelige«*.

Meditationsgudstjenesterne har – trods deres eksotiske navn og den krævende øvelse det er at sidde stille med krop og sind i tyve minutter – samlet mellem 15 og 30 deltagere en aften hver anden måned gennem knap 10 år. Som i tilfældet med morgensangen har ritualet været næsten uændret gennem alle årene; gudstjenestedeltagerne har udtrykt et tydeligt ønske om at bevare en fast form; det velkendte ritual har nemlig stor trykghedsskabende betydning og er samtidig en disciplinerende faktor i arbejdet med at opbygge en personlig fromhedspraksis.

Deltagerne i meditationsgudstjenesterne er både den nye åndeligheds søgende og de trofaste fra kernemenigheden og kirkens mange aktiviteter. Meditationsgudstjenesterne bliver annonceret som alle andre arrangementer gennem kirkens hjemmeside og månedlige annonce i lokalavisen, samt naturligtvis via personlig formidling. Her har min kontakt til dele af det alternative åndelige miljø i lokalområdet nok betydet en del. Det er min personlige interesse for kristen spiritualitet, der bærer meditationsgudstjenesterne; de er en del af min egen åndelige praksis og er derfor ikke ressourcekrævende men tværtimod ressourcegivende.

Min stilhedspraksis har også bredt sig til den almindelige højmesse i form af et par minutters stilhed som indledning til kirkebønnen. Af meditations-

gudstjenestetraditionen er desuden udsprunget en studiegruppe i åndelig vejledning og undervisning i brugen af Kristuskransen. Aftenerne i denne gruppe sluttet altid af med meditation i kirken efter samme mønster som gudstjenesterne, dog næsten uden meditationsvejledning og uden organistens medvirken. Dette initiativ viser sammen med både morgensangs- og meditationsgudstjenestetraditionen, at der blandt folkekirkens medlemmer er behov for at styrke det personlige fromhedsliv og den religiøse praksis – og også behov for at gøre det i fællesskab. At bede, tænde lys, sidde stille er for mange lige så vigtigt som at høre præsten prædike. Og støtte og inspiration til den personlige religiøsitet finder man i fællesskabet – både fællesskabet inden for de gudstjenestelignende ritualer og i fællesskabet ved kaffebordsritualet.

Lis Withøft Larsen, sognepræst
Rolandsvej 5
2605 Brøndby

Frokostgudstjeneste i Århus Domkirke

Sabine Bech-Hansen

Forløbet

Når middagsringningen begynder, sætter orglet ind med

et par takters forspil til dagens salme:

DDS xx, vers 1-3

Prædiken / refleksion

DDS xx, vers 4-5

Fadervor

Indstiftelsesordene

Uddeling + bortsendelsesordene

DDS xx, vers 6

Velsignelsen

Postludium

Århus Domkirke er en typisk gudstjeneste- og koncertkirke. Rummet er velegnet til klassisk musik, mens rytmisk og elektrisk forstærket musik får problemer med efterklangen. Der kommer altid ganske mange mennesker til gudstjenesterne. Der er to hver søndag, nemlig kl. 10.00 højmesse og kl. 17.00 gudstjeneste med forkortet formesse og med forudgående fælles skriftemål (16.45).

Højmessens bærer præg af mange barnedåb med mange dåbsgæster. Til 17-tjenesten kommer mange unge under uddannelse – det såkaldte ø-gadekvarter, hvor der bor rigtig mange studerende, ligger i domsognet. For alle gudstjenester gælder det, at der deltager mange udensognsboende fra by, forstad og opland.

Gadepræsten har enkelte, velbesøgte ungdomsgudstjenester; ligesom foreninger, kongresser, biskoppen, skoler, børnehaver, logger mm. holder gudstjenester i domkirken. Var der overhovedet behov for flere gudstjenester? *‘Der Appetit kommt beim Essen’* og behov opstår, når de vækkes, tænkte vi. Og tit nok havde vi hørt folk sige, at søndag er familiens dag. Nogle klagede over ondt i ryggen pga. de hårde kirkebænke og gudstjenestens længde.

I nabokirken, som ligger 400 meter væk på den anden side af torvet, findes der meditations- og musik-andagter, dem var der ingen grund til at fordoble. Til gengæld havde udsendte spioner fortalt, at man i hovedstaden holdt korte hverdagsseancer i Christianskirken på Christianshavn, som nok kunne efterlignes.

Gudstjenestens form

Vi blev enige om, at vi ville have det hele med. Næsten. Ord, nadver, musik, en gudstjeneste i mini-format. For dem, der ikke finder tid om søndagen. For dem, der vil ha' åndelig føde ved siden af burgeren i frokostpausen og har 20 minutter til rådighed. For dem, der ikke nødvendigvis er rutinerede kirkegængere. Trosbekendelsen er det element, jeg troede, jeg ville komme til at savne som fast element, men jeg tog fejl. Til gengæld kommer den med en gang imellem, som oplæg til prædikenen. På samme måde kan der dukke en tekstlæsning op fra bibel eller salmebog.

Gudstjenestens forløb

Ret meget mere end én salme bliver det sjældent til. Der vælges helst én længere salme, som lader sig bide over. I en kort gudstjeneste skal der ikke være for mange melodier i spil – det giver uro. Man kan også vælge 2 salmer, der indholdsmæssigt passer til prædikenen og har samme melodi.

Tekstlæsning kan vække til eftertanke, men vi vil alligevel ikke give køb på en kort prædiken, fordi mange mennesker gerne vil høre, hvad kristendommen har at sige os *i dag*. Liturgiske andagter får meget let et musealt tilsnit, vi ønsker at demonstrere evangeliets aktualitet. Fx faldt 1-års-dagen for 11. september på en onsdag. I år gør Krystalnats-dagen.

Så er der nadveren. Vores tid elsker ritualer. Vi pakkede dem væk i 60'erne og 70'erne, og nu finder vi dem frem igen. I disse år går flere mennesker til alters end der gjorde for bare 10 år siden. Det hænger sammen med ønsket om – ja måske ligefrem med et behov for en religiøs praksis. Desuden er nadveren en fællesskabs-markering i et høj-individualiseret samfund. I Århus Domkirke sker det ikke så sjældent, at narkomanen knæler ved siden af Dronningen. Det er godt, at vi kan være sammen om at tage imod også! Da vi designede frokostgudstjenesten, drøftede vi naturligvis frekvensen. Belært af dårlige erfaringer fra andre kirker, valgte vi at gå helt regelmæssigt til værks. »Hver an-

den onsdag« eller »den tredje onsdag i måneden« – den slags stifter bare forvirring, hvorimod HVER onsdag, det er til at huske.

Målgruppe

Det har vist sig, at vi faktisk har ramt den målgruppe, vi havde satset på: folk, der er på arbejde eller på shopping i city, turister, skoleelever, nogle, der har en sart ryg, nogle, som plejer at sidde på bænken udenfor, på domkirkens sydside, studerende, mødre på barselsorlov med barnevogn og Føtexpose. Der kommer folk uden hår og nogle med grøn hanekam, pelsklædte, modebevidste og såkaldt almindelige. Og der kommer ikke kun kvinder! De fleste har nu fundet ud af, at vi ikke serverer frokost, så den har de selv med. Ikke så sjældent er der efter gudstjenesten en eller anden, som ta'r fat i præsten og indleder en samtale om tro eller tvivl, om hvad kristendommen kan og vil, om at være menneske på godt og ondt, om værdier og moral.

Organisering

Lige fra første gang har vi aldrig oplevet, at der var færre end 50 mennesker til stede, heriblandt ganske mange gengangere. Derfor blev det nødvendigt at engagere et medlem af menigheden til at hjælpe med altergangen. Vi har jo immervæk kun 22 minutter til rådighed. Det er ikke altid, at der er nok siddepladser oppe i koret, men det ødelægger åbenbart ikke noget for dem, der så må sidde neden for kortrappen.

For at komme godt fra start valgte vi tidssvarende PR-metoder. Der blev udsendt pressemeddelelser til alle tænkelige medier, dagblade, reklame-aviser, radio og tv. Der blev lavet flyers – ikke sort/hvidt hjemmestrik, men farveprint, som blev lagt på cafeer, i bankerne, på apoteket, hos boghandleren, på biblioteket og hvor folk fra menighedsrådet, der havde nogle stykker med i baglommen, ellers måtte have ærinder. Der bliver stillet en såkaldt sandwich med plakater i foran hoveddøren, den kigger alle på.

Succesraten viser, at også gamle, ganske almindelige ritualer har deres berettigelse i en eksperimenterende og kreativt tænkende tid.

Sabine Bech-Hansen, sognepræst
Skolegade 15
8000 Århus C.

Aftensang

Kirsten Jørgensen

Forløbet

Præludium

Introduktion (til dagens tema)

Salme

Tekstlæsning (én eller flere tekster)

Salme

Prædiken / refleksion

Evt. orgelmusik

Salme

Fadervor

Velsignelse

Postludium

Siden 1999 har vi i Kerteminde Kirke gennemført en række såkaldte 'aftensange', fortrinsvis i sommermånederne og i adventstiden. Ritualer har med enkelte variationer bestået af salmesang (som regel fire salmer), læsninger (ikke nødvendigvis bibeltekster), prædiken, fadervor og velsignelse.

Aftensangene har for de flestes vedkommende været grupperet i temaer. For at give et indtryk heraf kommer her en kort beskrivelse af de forskellige grupper.

Sommer 1999: Fire aftensange med hver sin titel; lidenskaben, venskabet, drømmen og sangen

De enkelte aftensanges tema belystes dels af bibeltekster dels af moderne prosa og poesi. Organisten bidrog med et passende musikstykke.

Sommer 2000: Ord og toner gennem tre århundreder

Kirken og byen fejrede det år 650 års jubilæum, og i den anledning afspejlede de tre aftensange historiens gang i kirken. I ord og toner forsøgte vi at give en

fornemmelse af, hvor meget (eller hvor lidt!) gudstjenesten og dens musik har udviklet sig gennem tiden. Vi præsenterede 1500-tallet, 1600-tallet og 1800-tallet ved hver sin aftensang og fortalte derigennem også den lokale (kultur)historie.

Sommer 2001: Grænser

Vi kredsede om de usynlige grænser mennesket til enhver tid er sat overfor. Frihed og begrænsning, grænsen mellem det enkelte menneske og det Andet og illusionen om menneskets grænseløshed i forhold til naturen var emnerne.

Advent 2001: De under-lige børn

Der fortaltes om Isak, Samuel og Johannes som billedfortællinger om Guds skaberkraft.

Sommer 2002: Kristendommens billeder

Kirkegængerne fik en farvekopi af et kunstværk i hænderne. Fx Joachim Skovgaard; *Kristus i de dødes rige*, den gennemgående salme var her Grundtvigs »I nat blev der banket på Helvedes port«.

Sommer 2003: Nye (og gamle) salmer

Vi inviterede fire kunstnerne til at synge/fortolke deres yndlingssalmer. Alle fire fra Fyn, to helt lokale, tre professionelle, én amatør.

Vinter 2005-6: Fra mørke til lys

Seks aftensange om vejen gennem mørket til lyset. De enkelte aftensange indkredsede hver gang et nyt tema – som et spejl eller et ekko af den aktuelle tid eller stemning i årets gang.

Disse Aftensange foregik i seks forskellige kirker med fire forskellige præster som et samarbejde mellem seks sogne.

Derudover har vi afholdt enkeltstående aftensange. Disse har ofte haft forbindelse med begivenheder i byen. Fx holdt vi en aftensang »mens de andre cykler« i anledning af Post Danmark Rundts enkeltstart i Kerteminde i 2002! Den bar titlen »Kroppen som tempel eller maskine« (og var vel at mærke ikke spor

polemisk). Vi har også ofte holdt aftensang i samarbejde med handelsstandsforeningen, når byens butikker har haft længe åbent.

Aftensangene har en varighed på mellem 30 og 45 minutter. De finder altid sted på en hverdag midt i ugen kl. 17.00. Om vinteren har man fået fri fra arbejde og kan nyde kirkens levende lys i mørket. Om sommeren er kerteminderne på vej fra stranden til havegrillen på det tidspunkt. Vi har også ønsket at tiltrække turisterne i byen, hvilket til dels er lykkedes, men lidt til vores (glædelige) overraskelse har det været byens egne borgere, der har fyldt mest. Vi har eksperimenteret med præstekjole eller ej og er nået frem til, at det sidste passer bedst til ritualets mere uformelle karakter. Vi vil helst opholde os i kirkens kor og har oftest brugt klaver fremfor orgel. Der tales ikke fra prædikestol men fra gulv. Prædikenen kan have kateketisk karakter.

Højmessens står stærkt i Kerteminde sogn. Den er søgt af mange, og der findes ikke en formuleret højmesseopposition i sognet. Byens borgere (en skøn blanding af fiskere, værftsarbejdere, håndværkere, skolefolk, kunstnere, tilflyttere med store indkomster og så alle vi andre) er præget af en fin sans for traditioner og for vigtigheden af at varetage den kulturarv, som er ret rig på disse kanter. Der findes derfor heller ikke revolutionære kirkelige strømninger. Med andre ord så har vi ikke indført aftensangene i sognet ud fra en overvejelse over, om der skulle eksistere et decideret underskud i de gældende ritualer. Snarere har vi villet lægge noget til og give lagkagen et ekstra lag.

Vi har indtryk af, at de fleste befinder sig vel i højmessens stramme liturgi, men har gerne villet give både præster og menighed mulighed for at lege lidt med en anden form. Vi har skabt aftensangenes liturgi ud fra den tankegang, at formen skulle være genkendelig fra gang til gang, men at indholdet gerne kunne være overraskende. En aftensang uden salmer, fadervor og velsignelse er ikke mulig, men alt andet er principielt muligt. Vi har gerne villet understøtte en vis lethed i ritualet, en større nærhed mellem præst og menighed end det er muligt ved højmessens og endelig har vi ikke noget imod, hvis der også bliver leet lidt. Og måske vigtigst af alt; salmesangen spiller en stor rolle. Den fysiske nærhed, klaverledsagelsen fremfor orglet og fraværet af højmesse-koret kan gøre, at menigheden bedre hører deres egne stemmer og får en større »syng-sammen« fornemmelse. Vi arbejder i sognet på flere områder med at bibringe menigheden en større sanglyst, -glæde og -kunnen. Aftensangene er en del af denne bestræbelse.

Aftensange – en grundtvigsk sag

Under den overskrift vil jeg selvfølgelig ikke hævde, at aftensangene som sådan skulle være en særlig grundtvigsk genre. Men som vi har gestaltet dem, vil jeg nok hævde, at de er et grundtvigsk projekt. Vi arbejder blandt andet ud fra den grundantagelse, at kristendom og kultur hænger sammen. Af den grund tøver vi ikke med at inddrage verdslig kunst (billedkunst, prosa, lyrik). Vi vil gerne bringe kristendommen i samtale med andre af menneskets ytringsformer. Det skulle selvfølgelig også gerne ske ved højmessene. Men hvor denne samtale i højmesseliturgien bedst og i særlig grad finder sin plads i prædikenen, så sætter aftensangene fokus på udvekslingen mellem kristendom og kultur i hele deres opbygning. Det kan ske helt ligefremt ved at inddrage verdslig lyrik, prosa og billedkunst. Men det sker efter min mening også ved at invitere kunstnere ind i huset og udfordre dem med kirkens udtryksformer. Disse kunstnere, som ikke har et specifikt og formuleret forhold til kirken, danner blot med deres person en platform for samtalen.

Som nævnt har vi også bevidst lyttet til byens puls og begivenheder. Igen ud fra det grundtvigske synspunkt, at kirken ikke lever i eksil i samfundet eller danner et særligt eller eksklusivt fællesskab. By og kirke bør være så tætte som tvillinger. I et udsnit af disse aftensange har vi prøvet at svare på det, byen er optaget af. Når kertemindere i december julehandler til kl. 21 har der været mulighed for at synge adventssalmer i kirken undervejs; når byen har jubilæum har vi svaret på festlighederne ved at fortælle byens historie, som den er kommet til udtryk i kirkens indre; da hele byen samledes på Brugsens parkeringsplads for at se på cykelrytternes gode ben, inden de knoklede ud på de nordøstfynske landeveje, fandt vi anledning til at opfordre borgerne til at bruge ventetiden med at spekulere over den menneskelige krop under kirkens tag. I det vi svarer på det, byen er optaget af, håber vi selvfølgelig, at vores svar kan kaste nyt lys over begivenhederne og give rum for refleksion over tidens tegn.

Vores ærinde med disse aftensange er altså ikke at give rum for eller fremelske en særlig religiøsitet. Vi appellerer i højere grad til tanken end til følelsen. Måske kunne man med lidt forsigtighed sige, at vores aftensange har højskolepræg. Hvor mange alternative gudstjenesteformer i disse år henvender sig til den religiøse følelse ved at inddrage elementer som stilhed, meditation, lys, alternative former for bøn og udeladelse af prædiken og læsninger, er vi

altså gået den modsatte vej og understreger den kognitive side af sagen. Vi vil fremme tænkning og erkendelse snarere end følelse. Jeg skal være hudløst ærlig og erkende, at det ikke har været en bevidst stræben i udgangspunktet. Men set i bakspejlet fornøjer det mig mere og mere, at det er sådan, det er blevet. Det fornøjer mig, fordi jeg i et globalt perspektiv ser kristendommen bevæge sig ad mere og mere irrationelle spor. Det er selvfølgelig ikke nødvendigvis sådan, at følelser er lig med irrationalitet, men jeg er dog betænkelig ved muligheden af, at der udvikles et religiøst følelsestyranni, som ikke lader plads tilbage til tanke og erkendelse. I en tid hvor den kristne fundamentalisme breder sig, måske ikke i så høj grad i Danmark men så sandelig ud over Jorden, er det vigtigt at fastholde, at kristendommen både er til hjertet og hovedet, og at refleksion og kritik ikke må lades ude af kirkens rum.

Vi har lagt øret til jorden og har hørt det rygte, der siger, at danskerne vil have plads til flere følelser i kirken, mere krop og hjerte. Men jeg mener, at der i lige så høj grad efterspørges viden. Her i sognet er det vanskeligt at lokke folk til foredrag, men de er vilde med at komme til studiekredse. Derfor fortsætter vi med velberådet hu vores højskoleprægede aftensange!

Vi gør det så længe, vi fornemmer, at menigheden glæder sig over dem, og så længe vi selv kan holde det ud! Vi er ikke ritualefundamentalister. Vi har jo den meget stabile højmesse søndag formiddag, som giver os lov til at være mere flygtige med hensyn til andre liturgier. Vi har med aftensangene ikke opfundet en form, som vi mener skal fortsætte ud i evigheden. Kun så længe det giver mening, og vi har ingen betænkeligheder ved at nedlægge én liturgisk form for at lade en anden opstå.

Kirsten Jørgensen, sognepræst
Præstegade 2
5300 Kerteminde

Natkirke i Vor Frue Kirke, Århus

Jesper Kiil Jørgensen

Forløbet

- 20.00: Natkirken åbner
- 20.30-21.00: Taizé-andagt i Klosterkirken
- 21.15-21.25: Refleksion i Kryptkirken
- 22.00-22.20: Musiksolist i Vor Frue Kirke
- 23.00-23.10: Refleksion i Kryptkirken
- 23.45: Midnatsbøn
- 00.15: Kirken lukkes

I oktober 2003 begyndte vi i Vor Frue Kirke i Århus at holde natkirke. Vi holder natkirke den 2. fredag i hver måned året rundt samt påskelørdag og den fredag i august, hvor Århus festuge åbner.

Det rituelle forløb kan varieres. En gang imellem holder vi nadver kl. 23 i stedet for refleksionen. Undertiden har vi heller ikke musiksolist. Dette gør, at vi kan give mere plads til Taizé-andagt og evt. nadver. Vi arbejder altså med et rituel forløb, der er fleksibelt og som derfor også kan tage hensyn til forskellige dage (festuge, kulturnat, påskemat o.a.) uden at det mister sin genkendelighed.

En aften i natkirken forløber typisk således: Der åbnes kl. 20.00. Kl. 20.30 er der Taizé-andagt eller Kristuskransmeditation i Klosterkirken. Den varer ca. en halv time. Kl. 21.15 er der en refleksion af 10-15. minutters varighed i Kryptkirken. Kl. 21.45 er der en kort andagt med skriftlæsning og hvor der synges et par salmer fra salmebogen. Kl. 22.00 til 22.25 er der ofte en musiksolist i Vor Frue Kirke (piano, sang, klarinet, saxofon, fløjte, orgel, violin). Der bliver spillet både klassisk og moderne kompositionsmusik samt musik af den mere improviserede meditative slags. Kl. 22.45 er der midnatsbøn. Den holdes i Vor Frue Kirkes kor og består af salmesang, skriftlæsning, bøn med oplæsninger af de bønner der i aftenens løb er blevet lagt i kurvene. Der sluttes med velsignelse. Derefter lukker natkirken.

Påskelørdag

Påskelørdag fejrer vi ved midnat opstandelsen ved at tænde lys i den mørklagte kirke, og ved at åbne altertavlen, der har været lukket siden askeonsdag. Denne midnatsbøn, der varer lidt længere end sædvanligt er stærkt inspireret af den ortodokse liturgi og tradition. Op til midnat holdes ca. 10 minutters stilhed. Stilheden brydes af råbet: »Kristus er opstanden« og alle svarer: »Ja, han er sandelig opstanden,« hvorefter der tændes lys.

Kirken og rummet

Ved Vor Frue Kirke er vi så heldige, at vi disponerer over tre selvstændige kirker under samme tag. Den store Vor Frue Kirke og de to mindre, Klosterkirken og Kryptkirken. Alle tre kirkerum indgår som en integreret del af natkirken.

Kirken er dæmpet oplyst. Der bruges næsten kun levende lys. I Vor Frue Kirke opbygger vi fire bedesteder, to i skibet og to i koret. I skibet består det ene bedested af et kors og en ikon, som placeres i to lave nicher i væggen. Det andet bedested i skibet består af et stort kors af sten, der bygges ud på gulvet. Ved begge bedesteder er der placeret nogle læderhynder, som man kan sidde eller knæle på. Der er ligeledes begge steder lagt fortrykte bønner, som man kan bede/læse. Vil man selv formulere en bøn, som man ønsker læst op ved midnatsbønnen, findes der papir og blyant og en kurv til at lægge bønnen i. Ved alteret findes et bedested med en kasse til bønner »som kun Gud må læse«. Disse bønner makuleres straks, når natkirken lukker. Ved alle bedesteder er der mulighed for at tænde lys.

Rumligt er natkirken disponeret sådan, at Vor Frue Kirke er forbeholdt stilheden, bønnerne og den individuelle andagt. Musikken kl. 22.00 opfatter vi som en del af den individuelle andagt. At natkirkegængerne også opfatter det sådan, ser vi af, at de, der er i kirken, når der spilles musik, ikke blot sidder på bænken som tilhørere til en kirkekoncert, men de sidder også rundt i kirken ved bedestederne. Nogle bevæger sig rundt i rummet og nogle kommer stille ind fra gaden og sætter sig, og andre går stille ud. Ønsker man at deltage i Taizé-andagt, Kristuskransmeditation, refleksioner o.a. bevæger man sig fra det store kirkerum ud i de mindre. D.v.s. at man træffer et valg om, hvor man vil være og, hvad man vil deltage i. På denne måde er natkirkegængerens – inden for de givne rammer – selv med til at skabe lige præcis den gudstjeneste,

som han eller hun har brug for. Natkirken er en gudstjeneste, man bevæger sig rundt i med sin krop. Man bevæger sig rundt i gudstjenesten og finder undervejs den plads, man har behov for.

Ideen

Ideen om og lysten til at etablere natkirke i Århus midtby kom snigende, men fik konkret form efter et møde med to repræsentanter fra natkirken i Vor Frue Kirke i København. Initiativet til dette møde blev taget af en række af de frivillige kirkelige organisationer (KFUM&K, Studentermenigheden, Økumenisk Ungdom o.a.). De synspunkter, der her blev fremlagt og drøftet, gjorde, at vi umiddelbart kunne se en mening med at etablere natkirke i Vor Frue Kirke.

Natkirken er en gudstjeneste

Fra begyndelsen har vi lagt vægt på, at natkirken skal opfattes som en hel gudstjeneste fra begyndelsen kl. 20.00 og til afslutningen kl. 00.15, men altså en gudstjeneste, som man kan gå ud og ind af. Det er lykkedes ganske godt, fordi vi har lagt megen vægt på stilheden. Stilheden er simpelthen et konstituerende element i natkirkens rituelle udtryk.

Stilheden er ikke blot, at der ingen eller kun få lyde er. Stilheden definerer vi ikke som fravær af lyd, men som en måde at være sammen med Gud og hinanden på. Stilheden er en måde at blive modtaget af og at modtage Gud på. Stilheden er en måde at blive modtaget af hinanden og at modtage hinanden på. Stilheden skal være udtryk for og bærer af et dybt udtalt fællesskab. Opfattet på denne måde bliver stilheden i sig selv et ritual, som den enkelte bevæger sig ind i, bliver en del af og som man er med til at forme, men som man også selv bliver formet af.

Fra stilheden kan man bevæge sig ind i mere traditionelt formulerede rituelle forløb: Taizé-andagt, Kristuskransmeditation o.a. Det vil sige, at ritualer i natkirken i meget høj grad lader sig individuelt udforme samtidig med, at det er genkendeligt. De enkelte mere strukturerede rituelle led er af forholdsvis kort varighed. Fra 10 til 30 minutter.

Ritualerne i natkirken bevæger sig i forskellige stillejer. Det er ganske tydeligt, at det er de traditionelt formulerede forløb, der i natkirkegængernes bevidsthed opfattes som værende i et lavt stilleje. De bliver med andre ord op-

fattet som de mindst højtidelige led, mens stillejet i den del af natkirken, hvor man bevæger sig rundt, eller sidder i stilheden, evt. ved et bedested, opleves som meget højt.

Vi kan således konstatere det for os lidt overraskende i forhold til almindelig gudstjenstlig praksis, at det er de ikke bundne og individuelt formede led, der opleves og opfattes som liggende i et højt rituelt stilleje. Ritualets numinøse karakter gør sig i natkirken altså først og fremmest gældende i den dunkelt oplyste stilhed, og i den måde man selv orienterer sig i den på. På den måde vendes der op og ned på de rituelle stillejer i forhold til den traditionelle kirkelige højmesse, hvor det er den stramme bundne form, der skal formidle en følelse af fællesskab om evangeliets indhold samt forløse ritualets numinøse kraft.

Natkirkegængerer træder ind i et univers, som han eller hun ikke er helt fremmed overfor. Vi har erfaret, at selv den, der aldrig eller kun få gange har været til almindelig søndagsgudstjeneste, alligevel forholdsvis hurtigt bevæger sig fortroligt rundt i natkirken.

Dette skyldes sikkert, at natkirke-ritualet er et ritual for den søgende og spørgende. Man afsøger så at sige selv ritualets/ritualernes muligheder og indhold, samtidig med at ritualet åbner sig for den, der bevæger sig ind i det. Det er en meget vigtig væsensbestemmelse af natkirkeritualet, at det er åbent for religiøse-eksistentielle spørgsmål, og at det er helt naturligt at stille dem. Netop dette viser sig med al tydelighed i indholdet af de bønner, der bliver skrevet og som ønskes læst op ved midnatsbønnen.

Formålet

Formålet med at holde gudstjeneste på denne måde er selvfølgelig at gøre den kristne tro og tilværelsestydning gældende som svaret på mange af de eksistentielle og åndelige spørgsmål, som mange mennesker går rundt med. Den spirituelle søgen er stor, og budene på mulige svar er mange. Vi forsøger med natkirken at aktualisere den spiritualitet, som er den kristne kirkes, og hvis indhold er budskabet om Kristus. I den forstand kan man sige, at natkirken er etableret for at få de mennesker i tale, der i deres søgen eventuelt ville være gået et andet sted hen.

Der finder ingen form for prædiken sted. Der er derimod hele tiden mindst én præst til stede, som man kan komme til at tale med. Denne mulig-

hed bliver flittigt benyttet. Man kan sige, at i natkirken er den traditionelle prædiken erstattet af den personlige samtale. Denne side af natkirken har været utrolig inspirerende, men også krævende for de præster, der er tilknyttet.

Præsterne bærer ikke præstekjole, men derimod præsteskjorte med hvid flip. Den identificerer tydeligt præsten/erne, og det har vist sig, at alle er fortrolige med den. Skjorten identificerer uden at distancere, som den almindelige præstekjole ville gøre i denne sammenhæng.

Vi er meget bevidste om, at natkirkegudstjenesten skal forstås som en selvstændig gudstjeneste, der er et supplement til såvel højmissen som til de øvrige former for gudstjeneste, der holdes ved Vor Frue Kirke, fx. meditationsgudstjenesterne, som vi i over 10 år har holdt i et tæt samarbejde med IKON-Århus. Vi opfatter på ingen måde natkirken som et forsøg på at sluse mennesker ind i højmissen eller det traditionelt organiserede menighedsliv og fællesskab. I evalueringsrapporten for natkirken i Domkirken i København¹ udtrykkes det således: »Alene er vi sammen« (s. 6). Denne formulering rammer præcist et vigtigt element i natkirken. I natkirken etableres der et fællesskab, der på en gang tilgodeser det nutidige menneskes søgen efter fællesskab, samtidig med at man kan få lov til at være alene. Vi har udvidet sætningen, så vi siger. »Vi er for os selv og alligevel sammen – vi er sammen og alligevel for os selv. Vi er alene sammen.« I natkirken er gamle fællesskabsformer erstattet af nye, der i højere grad svarer til det nutidige menneskes måde at forstå sig selv og sit liv med andre på.

Målgruppen

Vores målgruppe er ret bredt defineret. Natkirken er et tilbud om kristen-spirituel orientering i tilværelsen til de mennesker, der søger den, men som ikke ønsker at deltage i kirkens traditionelle stramt strukturerede gudstjenester, samt selvfølgelig til de mennesker, der færdes i byen om aftenen.

Ser vi på sammensætningen af de mennesker, der kommer i natkirken, må vi sige, at vi har ramt målgruppen. Der kommer lidt flere kvinder end mænd. Vi troede fra begyndelsen, at det overvejende ville være unge mennesker, der ville komme. Det er ikke tilfældet. Aldersfordelingen er stor fra ca. 16 år til ca. 70. Flest i alderen fra 25-45. Der kommer i gennemsnit ca. 100 mennesker pr. gudstjeneste.

Organisering

Vi har valgt at gøre det sådan, at natkirken udelukkende holdes i gang af frivillige. Vi stiller selv op, sørger for bemandingen af de enkelte gudstjenester, og vi rydder op og gør rent, når vi er færdige. Eneste udgift er honorar til musiksolist og lidt materiale i form af stearinlys, kaffe, sten til opbygning af kors, annoncering osv. Disse udgifter afholdes af menighedsrådet ved Vor Frue Kirke.

Det har vist sig ikke at være svært at få frivillige til at møde op. Vi er en bred kreds på omkring 20 personer, med en kerne på ca. 10, der oftest møder op. Præsterne er også frivillige. De kommer fra både Århus by og fra omegnen.

Natkirkens »menighedsråd«, kaldet Styregruppen, består af undertegnede, gadepræsten og tre repræsentanter fra de frivillige organisationer. Vi har et meget tæt og frugtbart samarbejde med gadepræsten.

Med så mange frivillige, også præster, har vi vedtaget, at der kun er en, der er ansvarlig over for såvel menighedsråd som biskop. Det er pt. undertegnede, der er sognepræst ved Vor Frue Kirke.

Det har kostet meget arbejde og givet anledning til mange diskussioner at etablere Natkirken. Men det har bestemt været indsatsen værd.

Noter

- 1 »I aften er jeg sammen med en engel...« Natkirken i Domkirken i København 1992-2003. En evalueringsrapport udarbejdet for Natkirkeudvalget af Generalsekretær Kaj Bollmann, Kirkefondet.

Jesper Kiil Jørgensen, sognepræst
Nørre Alle 42 B
8000 Århus C.

Puritorium

– devot rock med evangelisk verve

Per Vibskov Nielsen

Forløbet

Præludium: Fisherman's Daughter (Daniel Lanois)

Bøn

Trosbekendelse

Salme: Jesus (Lou Reed)

Veksellæsning af Filipperbrevshymnen

Bibelslamming

Salme: Spiritual (Spain)

Nadvermåltid

Skriv en bøn og den bliver læst op til sidst

Interludium: Yahweh (U2)

Bønner

Velsignelse

Postludium: 40 (U2)

Puritorium er en musikgudstjeneste, som har turneret i henholdsvis foråret 2004 og efteråret 2005 i forskellige kirker. Begge turneer blev afsluttet i Københavns Domkirke.

Audition

Puritorium er et forsøg på at lade den lyd, som mange mennesker i dag hører ved rockkoncerter, men også i radioen og i filmmusikken, trænge ind i det religiøse rum, som en kirke er – og samtidig undgå de værste faldgruber, så det virker plat, når man slår tidens toneklang an i kirkerummet.

Omkring mig har jeg samlet et band med professionelle musikere håndplukket til denne nye gudstjenesteform i højere grad ud fra deres musikalitet end deres ekklesialitet. Bandet har bestået af sangerinderne Lize Westzynthius

og Lee Robinson; Sara Saxild på båndløs bas; Boi Holm på guitar, pedalsteel-guitar og omnichord; og Henrik Vibskov på trommer. Jeg selv har håndteret kontrabas og laptop, og givet bud på den såkaldte bibelslamming, som er en ny måde at prædike rytmisk og poetisk på, og messet den oldkirkelige nad-verliturgi.

Målgruppen for Puritorium har været folk omkring 40 med samme kulturelle prægning, som jeg selv har haft med ungdomsoprørets efterdønninger i 70'ernes og 80'ernes konglomerat af *new romantics*, punk-funk og hip hop. Men altså ikke specielt kirkelig. Og da slet ikke folkekirkelig – højst med lidt skelen til amerikansk gospel. Det har selvfølgelig også været afgørende, at jeg har været rockmusiker siden 1978.

Tanken har været at komme en generation i møde, som per automatik opfatter folkekirkekristendom som arkaisk. Jeg har selv i en moden alder stået uden for kirken og fundet dørtærskelen ganske høj – selvom jeg var klar til at falde på knæ for Herren. Da jeg ikke kunne gøre andet end at springe, kom jeg ind og fandt hjem. Og som hjemfalden har jeg selvfølgelig ønsket at dele hjerterum med andre. Derfor er Puritorium en invitation til at høre evangeliet uden religiøse overgreb ved at dekonstruere og designe kulten som æstetik og produktion.

Eller med andre ord: en besindelse på forholdet mellem form og indhold. Indholdet skal der ikke være tvivl om. Det er Guds død og opstandelse og syndernes forladelse, der fastholdes som transcendentale signifikante. Men formen er altid en menneskelig konstruktion af signifikante. Formen er kulten – og kulten kan dekonstrueres, så signifikante sættes i spil. Slaget står mellem kult og evangelium.

Jeg er selv konservativ og værdsætter en klassisk højmesse søndag kl. 10 med orgel og messesang, hvis den kultiske æstetisering dekonstrueres i prædiken med lov og evangelium.

Alligevel må jeg gang på gang spørge: Hvad er vigtigst? At bevare traditionen – eller forkyndelsen af Guds ord? Og bliver iterativt udfordret af reformatorernes bon mot: *ecclesia semper reformanda*. Det kan man også kalde: forandre for at bevare. Men skal det partout være et valg mellem gammelt og nyt? Kan det ikke være både-og? Altså både gammelt og nyt.

Og skal man underkaste sig tidsånden? Bestemt ikke. Man skal ikke mod sin vilje og mod sine følelser underkaste sig tidens luner. Men da jeg som alle

andre også er bærer af tidsånden i kald og stand, kan og skal jeg derfor også være i samklang med menigheden. Der er vel heller ikke nogen der modsætter sig elektrisk lys i dag? Eller at bruge mikrofon for hørehæmmede?

Det betyder ikke, at kirken skal være slave af tidsånden, men kan den eksistere uden? For det første er kirken ikke andet end menighedens fællesskab, som i dagligdagen selvfølgelig også er ét udtryk blandt andre for tidsånden. For det andet slæber vi jo tidsånden med dens sprog, frisure, tøj og fodtøj med ind i kirken. Der er jo ingen der går klædt og taler som i fortiden. Hverken som i går eller som på reformationens tid.

Invitation

Med et æstetisk forfinet produkt har det været hensigten med Puritorium at give mine jævnaldrende en anledning til at gå i kirke. Men det er jo langt fra det første kontekstuelle bud på liturgisk fornyelse. Jeg har siden starten af 90'erne frekventeret udbuddet af alternative liturgier i det folkekirkelige eksperimenterium for at indsamle ideer og erfaringer til fornyelse af gudstjenestelivet.

Desværre har disse eksperimenter sjældent imponeret mig. De liturgiske nybrud, der har søgt at være up-to-date, har oftere vist sig at være much-too-late!

Og det kan give soteriologiske kvababelser at møde en arbejdsløs Hollywood Jesus udstillet i et discount Disneyland helt uden livsfare. Den eneste fare ved en sådan kontekstuel liturgi med interpolerede kulturelle diskurser er netop tivolisering, da det kan være vanskeligt kirkeligt at hamle op med eller ligefrem overtrumfe tidsåndens dominerende verdslige specialiteter, der udelukkende lever på og af markedets nåde. Ofte har jeg fået det indtryk, at man har implanteret tidens trend og teknologi direkte i gudstjenesten uden synderlig liturgisk og ritualistisk refleksion. Jeg har i hvert fald oplevet liturgiske nybrud, der både har været overdressede og overlæssede – og alligevel lysår bagud i forhold til tidsånden.

Derfor har jeg med neologismen Puritorium som brand og bandnavn forsøgt at vække associationer som renhed og renselse, men også at minde om en alvorlig, latinsk arv. Det teologiske design i Puritorium er enkelhed og ydmyghed i forhold til det evangelium om Guds søn Jesus Kristus, som forkyndes i senmodernitetens rum og tid, der er befængt med fragmenteret støj.

Meget af det, som kendetegner en normal gudstjeneste, er der rensat godt og grundigt ud i. Der er ingen traditionel, fælles salmesang, men derimod nyere rocksalmer og en kirkelig sound inspireret af den musikæstetik, der kommer til udtryk hos klangarkitekter som Brian Eno og Daniel Lanois.

Elektion

Engelske rocksange er legitime i målgruppen næsten uanset indhold, og styrken ved de valgte sange har været deres klare og tydelige bekendelse til frelseren Jesus Kristus. Derfor fungerer sangene som salmer – selvom de er på engelsk. Tidligere var hovedsproget – også i religiøse diskurser – latin. I dag er det engelsk og det er dette religiøse farmakon religionsfilosoffen Jacques Derrida har begrebet med neologismen globalatinisering (*mondialatinisation*), som han tilskriver verdenssamfundets tiltagende kristning, der også finder sted i og med den engelsk-amerikanske rockkultur. Og selv om poesien i disse simple rocksange i forhold til vores store salmedigtere kan virke pauver, har rocken sine egne kanoniske fædre, der garanterer for soberheden og sa(g)ligheden, uanset hvor lammefromt og puritansk det så end kan virke for en teolog.

Sangene er primært valgt ud fra den langmodige genre *Sad-core*, da dens tempo grave efter min musikalske orientering bedst egner sig til kirkerummet og er så suppleret med et par U2 sange, der udfolder henholdsvis en Davids-salme og en bøn til Jahve.

Men også under bibelslammingen og nadveren har der været musikalsk underlægning. Specielt nadverbøn, fadervor og indstiftelsesordene, som akkompagneret af pedalsteelguitar blev messet, har været særdeles stemningsfulde med brugen af det i kirkelige sammenhæng usædvanlige instrument. Hvorimod det rytmiske flow i bibelslammingen i højere grad var afhængigt af den dynamiske interaktion med trommerne.

Elevation

Der har været positive reaktioner fra menighederne på Puritorium. En mand fortalte, at det havde været en stærkere og større oplevelse end den koncert med Pink Floyd på Gentofte Stadion, han havde været til. Og selv garvede rockmusikere har været betaget af højtideligheden og andægtigheden i den kirkelige sound.

Jeg har selvfølgelig haft det håb, at også andre aldersgrupper kunne tage plads i menighederne, hvilket da også har fundet sted. Folk over 70 og sågar i slutningen af 80'erne har været begejstrede. Til gengæld har det været mit indtryk, at Puritorium har været for meditativ og stillestående til konfirmander.

Et ekklesialt og liturgisk problem har været inddragelsen af menigheden. Faren ved Puritorium har netop været, at det hele blev en musikalsk-æstetisk oplevelse af et show uden erfaring af fællesskabet i syndernes forladelse. Det er selvsagt Thomas Laubs teologiske grundholdning, der har spillet med i mine overvejelser, hvor gudstjenesten er det kristne fællesskabs manifestation med menighedens fælles lovprisning og bøn, som er mere omfattende end den individuelle andagt, og som ikke har noget med æstetisk kunstnydelse eller præstens retoriske evner at gøre.

Derfor har menighedens samlingspunkt i Puritorium været den kollektive bekendelse af troen på den treenige Gud Fader, Søn og Helligånd; og en veksellæsning af Filipperbrevshymnen. Men for yderligere at inddrage menigheden og også individuelt har der været mulighed for at skrive en bøn, som så blev indsamlet og afleveret til mig. Efter en hurtig redaktion bad jeg disse bønner højt foran alteret i slutningen af tjenesten uden musikalsk ledsagelse, hvilket blev et stærkt liturgisk led og gudstjenestens peripeti.

Autopsi

En mindre apori i Puritorium har været musikernes beskedne liturgiske danselse. Det har for så vidt ligestillet dem med dele af menigheden, hvilket ikke skal beklages og sågar kan betragtes som en fordel, men da bandet med den centrale placering foran alteret samtidig har stået som rollemodeller for menigheden, kan det virke uheldigt med forvirring om det sakrale. Der har selvfølgelig implicit været en rituel ageren, fordi alle er scenevante musikere, men da Puritorium netop fandt sted i kirker uden askebægere og fadølsmaskiner og ikke i koncertsale eller på festivalscener, har det for mig været en teologisk demaskering.

Fik menigheden så hørt evangeliet? Det er heldigvis ikke mit lod at afgøre, men forkyndelsen har været kenosis-teologi forankret i lov og evangelium. For Guds ord rammer hvem det vil, når det vil – uanset missionale konstruktioner.

Efter hver turné har jeg haft eftertanker og pastorale besindelser. Puritorium har udover at være en dyr produktion også været langt mere krævende end en traditionel højmesse. Jeg har haft for mange kasketter på, når jeg både har været booker, chauffør, roadie, lydmand, bassist, sanger, kapelmester, liturg og prædikant. Og med alle disse roller er der en fare for, at jeg kommer til at stå i vejen for Ham, der hænger på korset!

Per Vibskov Nielsen, sognepræst og rockmusiker
Viktoriagade 10, 1.tv.
1655 København V.

Dans og bøn i kreds og kæde

Helle Lerke

Forløbet

Tidsrum: kl. 10.30-15.00

Tema: ...Ånden selv går i forbøn for os... Rom 8,26

Indledning: Præsentation af dagens indhold

Dansemodul: Indledende kædedans til russisk musik

Traditionel forårsdans fra Rumænien

Koreograferet dans til en kantate af Bach, BVW 226 (over bibelteksten)

Siddende meditation ved Lysgloben (med udgangspunkt i bibelteksten)

Dansemodul: Dans til kantate af Bach fortsat

Pause: med forfriskning

Dansemodul: De noche iremos / I mørket (dans til Taizé-sang)

Siddende meditation ved Lysgloben

De noche iremos / I mørket – synges

Instruktion i meditationens kropslige del

Tekst af Johannes af Korset

Stille meditation i 15 min.

Frokostpause kl. 13-14

Dansemodul: Omal, traditionel græsk »rystedans«

La val de Dieu / Guds dal

Dans til kantate af Bach

Siddende meditation ved Lysgloben

Stille meditation i 10 min.

Temaet for dagen rundes af

Afslutning: Fader Vor – og den apostolske velsignelse

Som diplomuddannet danseleder og diakon fra Diakonissestiftelsen på Frederiksberg formidler jeg den sakrale dans i folkekirken. »Kirkedans« er et selvstændigt projekt med udgangspunkt i projektet »på Herrens mark« som også er forankret på Diakonissestiftelsen. Projektet hører til under kirkeafde-

lingen ved Emmauskirken og er på folkekirkelig grund. Her tilbyder vi undervisning i henholdsvis kristen meditation og meditativ dans. Siden 1998 har der været et kontinuerligt tilbud om at kunne deltage i retrætelørdage i Emmauskirken. Disse lørdage foregår som et samspil mellem den siddende meditation og dansen. Programmet tager udgangspunkt i en bibeltekst og følger kirkeåret.

Alle retræte-lørdage følger et fast ritual og der er tilbudt gennemsnitlig 4 lørdage om året. Konceptet kaldes »Kroppens bøn i kirkens rum«. Der deltager gennemsnitlig 12 personer, hvoraf de 8 udgør en kernegruppe. De fleste er søgende kirkegængere der ønsker at komme dybere ind i kroppen og finde stilheden bag ordene. Et særskilt tema for hver gang belyses gennem et meditationsprogram med instruktion og bibellæsning, sammen med et meditativt danseforløb der yderligere uddyber eller også er komplementært i forhold til indholdet. Vi holder til i Emmauskirken som er indrettet med lysglobe og stole i halvkreds ved indgangen af kirken – og med mulighed for at skabe en danseplads på gulvet før trappetrinene foran alteret. Frokostpausen foregår i et lokale uden for kirken..

Kort om dansen til Bachs kantate

Dansen udtrykker et form- og rytmesprog som udnytter musikken optimalt lige fra det første trin. Musikken driver os fremad og koreografiens karakter giver indtryk af, at der virkelig udspiller sig en vigtig begivenhed som bliver dobbelt forstærket med både korsskridt og korsarme ... og også *Ånden kommer os til hjælp i vor skrøbelighed. For hvordan vi skal bede, og hvad vi skal bede om, ved vi ikke.* Vi er lænkede til jorden i en indbyrdes forbundenhed og vi får et afgørende løfte der giver håb i modgang.

I musikkens anden del bliver bevægelsen til en dynamisk modrytme og vi forbinder os her på en ny måde. Nu er det håndledene, vi krydser hos hinanden, pulsåre mod pulsåre. Højre håndflade vender op og, venstre håndflade vender ned, således » bærer« man sin nabos arm på højre side og »bliver båret« af naboen mod venstre. Grundtrin og arme følges ad, sådan at man samtidig for hvert grundtrin hæver armene en lille smule mere til de rækker helt op mod himlen. Når musikken slutter sænkes armene roligt i fællesskab, alt imens man giver slip på alle sine bestræbelser og lader åndedrættet give en spontan lyd ved udånding. *Ånden selv går i forbøn for os med uudsigelige sucke.*

Om sakral dans

I urkristendommen blev dansen betragtet med agtelse. Den fulgte de hellige handlinger og var en helt selvfølgelig del af de kristne ritualer i oldkirken, der også var inspireret af de omkringliggende kulturer. Det er forskellige kulturers kreds- og kædedanse, den sakrale dans bygger på, ligesom der også danses til nyere koreografier, som kompetente dansepædagoger med liturgisk erfaring har skabt til formålet. Der er altid en danseleder til stede som leder ritualen og støtter forløbet undervejs og med den rette struktur og indstilling bliver dansen til liturgi. Musikken er folkelig/etnisk, religiøs og klassisk og er sædvanligvis indspillet på bånd og cd, men sang og levende musik kan også ledsage dansen. Dans er en handling i rum og tid, den er firedimensional og man kan sige at dansetrinene bygger på »symboler i bevægelse«. Dansekredsen tager udgangspunkt i cirklen og de trin og gebærder, der danner dansens bevægelsesmønster, relaterer til figursymboler som ligger til grund for al kunst. Cirklen, kvadratet, rektanglet, korset, osv. Således kan naturens universelle grundstrukturer blive genkendelige i de enkle danse.

Bevægelserne er opbygget som ritualer og gentager sig over et fastlagt mønster. Det åndelige og det materielle, musik og krop, sammensmeltes i dansen og strukturen i de poetiske, gamle danse kan med dyb enkelhed rumme livets kompleksitet. Den sakrale dans er enkel at udføre og harmonisk bevægelse fører naturligt ind i en mere åben, meditativ tilstand og rummer en mulighed for indre forvandling og lægedom. Efter at have praktiseret i en længere tid kan dansen blive oplevet som en bøn fra hjertet og føre til kontemplation. Dansens væsen kan på den måde også støtte det stille meditationsarbejde.

Hvorfor dans i kirken?

Det er vigtigt, at man inden for kirkens rammer byder ind med den involvering af det personlige og spirituelle som mennesker søger i dag. Vi har brug for at gøre seriøse erfaringer med vores egen spiritualitet og at blive vejledt, når de åndelige spørgsmål melder sig. Men vi har også brug for en vejledende ramme for, hvordan man forholder sig til hinanden i et kristent, åndeligt fællesskab.

Der er meget godt guds i kirken, den er gammel, uudgrundelig, klog og vis, men som institution rækker folkekirken ikke helt ud til moderne menneskers behov. Aktiviteterne i sognegårde og kirker mangler i høj grad tilbud

om samvær i refleksion, fordybelse og stilhed med hele kroppen. Vi lever i et samfund med traditioner i opbrud og mange mennesker søger efter et spirituelt ståsted og tilhørsforhold. Det kan lige så godt være kirken, som har et svar på at kunne kropsliggøre denne fine længsel. Der efterlyses åndeligt fællesskab med mulighed for religiøs praksiserfaring i folkekirken og dansen i kirkerummet har her kunnet svare på denne længsel. Deltagere har fortalt at det er en dybt vedkommende, helende glædesfyldt oplevelse at deltage i dansen under gudstjenesten.

Teologer fortæller, at kirkens fornyelse skal finde sted ved at søge i kirkens rødder. Her er den oldgamle sakrale dans tilsyneladende et godt bud på et af fundene. Troen, som kirken lærer om, er jo ikke en idé om Guds nåde, som man kun må lytte til. Det er på tide at aflive den myte, at det er farligt og syndigt selv at gøre noget for at møde Gud. Selvudvikling er at flytte sig og blive viklet ud af sig selv, for at troen kan gennemsyre det hele, ligesom kvindens surdej i lignelsen gør. Legemet er vores tempel skriver Paulus og når vi danser, går vi ind i templet og giver bønnen et fysisk liv. Ved at bevæge sig bliver man mere bevidst om, at kroppen er i kirkerummet og at ens krop også er en kirke, sådan som Paulus siger det.

Hvordan kan man bruge dans i gudstjenesten

Dansene kan fint indgå i andagt og gudstjeneste. Hvis kirkegulvet er for lille, er det muligt at menigheden kan udføre den dansede bøn stående ved kirkebænken. En udvalgt gruppe kan også i forvejen have forberedt en dans. Bedst er det dog, at dans i liturgisk sammenhæng henvender sig til alle, der er i kirken. Man kan f.eks. bevæge sig med levende lys i hænderne i en freds-gudstjeneste med forbøn for Jorden og dens mennesker, eller lade dans indgå i en ungdomsgudstjeneste med Taizé-sange og bibliodrama. At danse i højmesse er også en mulighed. Der er mange muligheder for liturgisk udfoldelse. Overordnet set vil den meditative kreds- og kædedans altid kunne skabe bevægelse, indsigt og inspirere til refleksion. Oplevelsen af at være i samklang med hinanden sammen med musikken og dansenes poetiske billedsprog kan blive en dyb og vedkommende erfaring i dansecirklen. Fællesskabet i kirkerummet kan blive til konkret erfaring, om end det også bare er for en enkelt dans. Set i et økumenisk perspektiv er dansen en god brobygger forskelligheder imellem. Der kan danses til liturgisk musik fra alle de kristne kirker ude i verden. Dér

hvor kirkernes forskellige opfattelser adskiller mennesker, bygger mødet i dansen en bro.

Afsluttende teologisk refleksion

Pastor Lars Åke Lundberg siger fint og enkelt i sin bog, *Bøn. Håbets sprog*: »Ja, også bevægelse kan være en bøn til Gud, en rytme, en dans, at bevæge sig til musik.« I Salmernes Bog (87,7) hedder det: »Dansende synger de: Alle mine kilder er i dig.«

Et jødisk ordsprog beskriver forholdet mellem krop og sjæl i bønnen på følgende måde: »Vi danser med hele kroppen, for at være sikre på, at vi beder med hele sjælen. «Måske lyder det mærkeligt, at vi kan bede med kroppen og med huden. Vi har jo en lang kristen tradition for at skelne mellem krop og sjæl og betragte kroppen som den lavere og syndige del af mennesket. Men Bibelen har et andet syn. At Gud selv er blevet menneske og har fået krop, vidner vel om, at kroppen ikke er noget, som Gud foragter eller betragter som noget laverestående.«

Henvisninger

- Eisenhardt, Thomas, koreograf og danser: Interview DR P1 – »Vita« jan. 06.
Lundberg, Lars Åke: *Bøn – Håbets sprog*. Forlag Unitas – 1994.
Wosien, Maria-Gabriele (1994) *Tanz Symbole in Bewegung*. Forlag Veritas.
— (1995) *Tanz als Gebet. Feiert Gottes Namen beim Reigen*. Veritas.
— (2006) *Urbilder der Wandlung*. Metanoia-Verlag.

Links

www.paaherrensmark.dk
www.kroppensboen.dk
www.kirkedans.dk

Helle Lerke, danseleder, diakon , kunst. pæd. cand. phil.
Ryesgade 104 B, 3.
2100 København Ø.

Bibelmeditation i Højby Kirke

Carsten Andreassen

Forløbet

En salme

Bøn om Guds nærvær

Læsning af bibeltekst og 5 min. stilhed

Samtale

Ny læsning af bibeltekst og 5 min. stilhed

Samtale

Ny læsning af bibeltekst og 5 min. stilhed

Afsluttende samtale

Tid: ca. 45-60 min.

Gennem de seneste år har jeg haft megen glæde af selv at meditere over bibeltekster, sådan som Martin Luther og Ignatius af Loyola har overleveret deres praksis. Modellerne har vist sig udbytterige både for mig personligt og i en prædikengruppe. Da der samtidig er tegn på, at meditation er blevet efterspurgt, begyndte jeg at tilbyde bibelmeditationer i Højby kirke to gange om måneden. Det har jeg efterhånden gjort et par år. Der kommer ikke ret mange, men vi får altid et godt udbytte med derfra.

Om vi følger Martin Luther eller Ignatius, er formen den samme. Vi mødes i kirken oppe ved alteret. Her synger vi en salme, som relaterer sig til bibelteksten eller den kommende søndag. Herefter beder vi om Guds nærvær, Helligåndens inspiration og koncentration. Jeg læser bibelteksten, som er kommende søndags prædiketekst, og holder så 5 minutters stilhed/meditation. Derefter taler vi kort (5-10 min.) om det, vi har modtaget under meditationen (tanker, indfald, spørgsmål, nye aspekter ...). Derefter oplæsning af teksten igen, 5 min. meditation og samtale. Som regel tager vi tre runder. Efter sidste runde går vi hver til sit.

Ignatius

Der, hvor de to modeller er forskellige, er i, hvad vi fokuserer på under meditationen, og dermed hvad vi taler sammen om.

Hele Ignatius' meditationspraksis var stærkt præget af fantasi og brug af sanserne, særligt synet. Indlevelsen i Jesu liv stod i centrum. Indlevelsen skulle føre til ønsket om efterfølgelse. Som optakt til en meditation betones det gang på gang i Exerzitiebogen, hvorfra jeg har hentet meditationsmodellen, at den mediterende skal forestille sig scenen; se den for sig, befolke den for så at gå ind i scenen og blive en del af scenen.

Derfor fokuserer vi under de ignatianske meditationer på først at se scenen for os og befolke den og eventuelt placere os selv på scenen, dernæst på at fokusere på ét element i fortællingen og i tredje omgang om at takke for det, som fortællingen giver grund til at takke for. Den ignatianske meditation kræver derfor, at det er en fortællende tekst, hvor der er en handling. Det var også de tekster, Ignatius selv koncentrerede sig om.

For Ignatius stod meditationen over Jesu liv i centrum i det meste af hans voksenliv. Han havde et meget afslappet forhold til de bibelske beretninger, som han i første omgang lærte at kende via sekundærlitteratur. Det betød, at han lærte at referere bibelske beretninger og derved også »fylde huller ud«, hvor han fandt nogle. Harmoniseringer var en naturlig ting for ham. Meditationen over Jesu liv stod i centrum, ikke meditationen over Guds ord. Groft sagt blev Det Nye Testamente reduceret til fremstillingen af Jesu liv. Den intellektuelle tilgang til de bibelske tekster, som vi møder det hos Luther, finder ingen genklang hos Ignatius. Han bruger alle sanser – ikke mindst øjet. Jesu liv skal ses!

Luther

Under de lutherske meditationer starter vi med at fokusere på, hvad Gud vil lære os med denne tekst. Derefter takker vi Gud med udgangspunkt i teksten og i tredje omgang fokuserer vi på syndsbeholdelsen; altså hvad teksten giver mig grund til at bede Gud om syndsforladelse for.

I et brev til sin barber, Peter, beskriver Luther ganske grundigt, hvordan han mediterer. Han betoner stærkt, at han på ingen måde ønsker, at Peter skal følge hans metode slavisk, men i frihed lade sig inspirere af metoden og ordene.

Det er her vi finder den model, jeg følger. Modellen har altså primært været tænkt som en model for katekismemeditation, men jeg ser ingen grund til at begrænse modellen udelukkende til det. Luther bruger den muligvis også selv på de gammeltestamentlige salmer og muligvis bredere endnu.

Han kalder selv sin metode den »firefoldige krans« – muligvis fordi han ser den som et alternativ til Rosenkransen, som han mente var for centreret omkring Maria og samtidig for regelbunden.

Luther stod for en genopdagelse af syndsforladelsen. Det skyldes, at Luther i klostret mødte en udpræget positiv forståelse af anfægtelsen. I modsætning til middelalderens traditionelle forståelse, hvor anfægtelsen skabte frygt for straf og skærsild, og derfor fik den mediterende til at tugte sig selv for at slippe af med anfægtelsen, forstod Johann von Staupitz, Luthers skriftefader, anfægtelsen som en chance for at overgive sig til Kristi lidelse og derved lade tilgivelsen stå i centrum.

Udbytte

Der er ingen tvivl om, at meditationerne bærer frugt. Det er en udbytterig måde at mødes omkring en bibeltekst på. Meditationerne tydeliggør Luthers tanke om det »almene præstedømme«, fordi enhver læg her får lov til at omgås en bibelsk tekst selvstændigt. Vores erfaring er helt klart, at enhver kan meditere over en bibeltekst. Dertil kommer, at det er en fin prædiken- eller gudstjenesteforberedelse både for præst og kirkegænger. Det viser sig, at præstens intense – og dermed dybdegående – omgang med bibeltekster kan overføres til lægfolk. Det viser sig også gang på gang, at de bibelske tekster er så livgivende, at de netop kan inspirere enhver.

Tryghed i rammerne

Vores form er meget enkel. Den kræver kun en ganske enkel forklaring til nye deltagere. Derfor har det også været uproblematisk at komme i gang med meditationerne. De ligner ikke almindelige gudstjenester eller andet, som kirkegængere normalt refererer til. Derfor har vi heller ikke oplevet blokeringer med at tale i kirkerummet. Dog har vi måttet erfare, at det betyder noget, hvordan vi placerer os i forhold til hinanden. I starten sad nogle få deltagere spredt i kirkerummet. Det var ikke befordrende for samtalen. Efter at vi begyndte at mødes oppe ved alteret i en lille rundkreds, foregår samtalen langt

friere. Samtidig er det vigtigt, at vi holder meditationerne i selve kirkerummet, fordi vi derved »udnytter« kirkerummets atmosfære, som styrker koncentrationen under meditationerne. Rummet forærer os en hel del.

Et meget væsentligt aspekt ved meditationerne er trygheden. Lederen af en meditation bør fokusere meget på, at nye finder ind i atmosfæren. Kirkerummet ændrer vores adfærd. Vi bliver »små«, hvilket gør, at man skal føle sig ekstra tryk for at vove at åbne munden under en meditation. Vores erfaring er heldigvis, at det er »stort« at være med til en meditation første gang. Det er for de fleste en helt ny erfaring, at bibelteksten åbner sig for en.

Vi har nu kørt i 2-3 år og der er intet, der tyder på, at formen ikke kan bevares. Dog overvejer jeg at udvide formerne for meditation, så vi indimellem også mediterer over bibelske billeder, en salme, et enkelt bibelord eller sammen går ind i en ledt meditation. Luther lagde stor vægt på, at det skulle være ganske små meditationstekster, gerne blot et enkelt vers eller endog et enkelt ord. Ofte viser det sig, at vore prædiketekster er for omfattende til en enkelt meditation.

Hidtil har vi afholdt meditationerne mandag formiddag kl. 10.00. Fremover åbner vi op for folk på arbejdsmarkedet, ved at vi holder hver anden meditation kl. 17.00. Det bliver spændende at se, hvad klokkeslættet gør – både ved dem, der normalt kommer, og om der dukker nye op.

At gøre sig erfaringer

Meditationerne skaber en erfaring, som søndagens gudstjeneste normalt ikke giver plads til. Erfaring kommer af refleksion over oplevelser, og det er netop, hvad meditationerne åbner op for. Her får den enkelte mulighed for at komme til orde, så man kan formulere nye indsigter, sætte ord på forundring og begejstring eller måske stille et spørgsmål til teksten. Under meditationerne er dialogen ægte. Den skaber nye erfaringer.

Dertil kommer, at meditationens form, hvor præsten deltager på lige fod med de andre, bevirker, at deltagerne føler sig »i samme båd« som præsten. Alle har den autoritet, man har i form af de input, man hver især kommer med. Vi har f.eks. indimellem en deltager, som har en fantastisk indlevelses-evne. Jeg fornemmer ofte, at vedkommende er en større inspirator for gruppen end jeg som præst.

Meditationerne giver deltagerne en erfaring af, at Bibelen åbner sig for dem. Det styrker forståelsen af, at vores Bibel stadigvæk er vores grundbog (norma normans) i kirken. Den erfaring har vi i høj grad brug for som kirke.

Indfrie forventninger?

Det kan være vanskeligt at evaluere på, hvor vigtigt et stykke arbejde er. Det kan dog ikke undgås, at jeg indimellem har gjort mig mine tanker om værdien af meditationerne. Specielt fordi jeg havde en forventning om, at der ville komme en del, som vi ikke normalt ser til søndagsgudstjenesterne. Det er stort set ikke sket. Meditationerne har været meget præget af mennesker, som jeg kendte i forvejen fra kirkelivet. Den del af mine forventninger er i hvert fald ikke blevet indfriet. Til gengæld er det værdifuldt for de kirkegængere, som kommer til meditationerne. Om denne erfaring skyldes, at vi ikke har gjort nok for at gøre opmærksom på tilbuddet eller det skyldes klokkeslættet, vil den kommende tid vise, da vi altså har flyttet hver anden meditation til om eftermiddagen. Jeg er overbevist om, at langt flere ville finde sig godt til rette ved vore meditationer, hvis blot de fandt vejen forbi.

Jeg går med planer om at afprøve modellen sammen med konfirmanderne. De mere modne af konfirmanderne vil formentlig kunne få et stort udbytte af meditationerne. Måske kan vi ad den vej åbne op for, at flere finder ind til vore mandagsmeditationer.

Carsten Andreassen, sognepræst
Højbyvej 39
5260 Odense S.

Dialoggudstjeneste

Gudstjeneste i bevægelse – gudstjeneste, der bevæger

Anette Foged Schultz

Forløbet

Præludium

Salme

Velkomst/introduktion/bøn

Taizé-salme

Læsning

Evt. trosbekendelse

Taizé-salme

Oplæg til dialog

Dialog

Evangeliet

Taizé-salme

»Gående nadver«

Fadervor

Velsignelsen

Salme

Postludium

Herefter café i kirkens sideskib

Forud for dialoggudstjenesten sendes der indbydelse ud med refleksioner over gudstjenestens tema til alle interesserede. Indbydelsen sendes også som pressemeddelelse til de lokale aviser. Dette giver folk mulighed for – på forhånd – at gøre sig tanker om det tema, der er valgt for dialogprædikenen. Gudstjenesten holdes altid på en hverdagsaften.

Beskrivelse af dialoggudstjenestens forløb i kirkerummet

Indledningsvis »flytter vi om« i kirken til disse aftengudstjenester. Vi skaber et rum, hvor vi sidder over for hinanden, så vi kan se og høre hinanden. Et rum, der understreger, at vi i gudstjenesten er et fællesskab. Der sættes 50-70 stole op i kreds i midtskibet, der er forholdsvis stort i Kværndrup Kirke. Som »et led« i kredsen stilles alteret – et almindeligt bord – op.

Præludium og ledsagende musik

Der indledes med et præludium, som taler ind i gudstjenestens tema. F.eks. blev Benny Andersens »Rosalina« sunget solo den aften, da temaet var »hengivelse«, og Louis Armstrongs »What a wonderful world«, da temaet var »livsmod«. Præludiet kan også være et stykke musik, spillet på klaver eller et andet instrument, der ledsager gudstjenesten. Vi har f.eks. haft en saxofon, en violin, en harmonika eller et mindre kor med. Orgel bruges ikke ved gudstjenesterne, for det første fordi der er meget langt ned til orglet fra midtskibet, hvor gudstjenesten finder sted. For det andet fordi vi synes, at det er spændende – i en anderledes gudstjenesteform – at prøve forskellige instrumenter af.

Gudstjenestens meditative præg og salmer fra Taizé

Efter præludiet indledes med en kendt aftensalme, hvorefter præsten byder velkommen og siger lidt om de Taizé salmer, som synges i gudstjenesten: at salmerne består af ét vers, der synges seks gange. Salmerne har et meditativt præg som understreger, at aftenen er til eftertanke. Som afslutning på velkomsten/introduktionen bedes en bøn for gudstjenestens forløb. Anden salme er en Taizé-salme. Herefter læses en tekst – fra GT eller en epistel – der knytter til ved temaet. Derefter synges en Taizé-salme.

Oplæg til dialog

I oplægget til dialogen kommer præsten med forskellige vinkler på gudstjenestens tema. Temaet kan vælges ud fra den efterfølgende søndags tekstrække, eller der kan vælges et tema der er inspireret af en debat i tiden, eller et emne, som nogen blandt deltagerne har foreslået.

Oplægget kan f.eks. rumme et digt, en fortælling, et spørgsmål eller et tænkt moralsk dilemma, der sætter temaet i perspektiv. Oplægget kan tage 5-10 minutter afhængigt af hvor stor lysten blandt deltagerne er til at byde ind

med egne tanker. Der kan forberedes flere forskellige vinkler på temaet, end der rent faktisk anvendes den pågældende aften. Formen rummer den risiko, at ingen byder ind og siger noget. Risikoen for, at det ikke lykkes at skabe dialog, er altid til stede. Det må der tages højde for i forberedelserne. Oplægget kan eventuelt deles op i flere dele, så nye vinkler på temaet kan præsenteres af præsten, hvis dialogen er svær at få i gang eller er ved at ebbe ud.

Forslag til temaer

Af forslag til temaer kan nævnes: frihed. Forsoning. Håb. Livsmod. Skyld og skam. Nadver. Kærlighed. Længsel. Tro. Hengivelse. Kroppen i kirken. Synd. Tvivl og vantro. Den, der har, ham skal der gives. Angst/Frygt.

At få dialogen i gang

Det mest sårbare tidspunkt under gudstjenesten er øjeblikket lige efter oplægget til dialogen – inden dialogen er i gang. Tidspunktet kan afhjælpes ved, at man på forhånd har aftalt med nogle af deltagerne, at de kommer med et bidrag til dialogen. De har læst indbydelsen med refleksioner over temaet. Ud fra det bringer de deres egne tanker – overvejelser, svar eller spørgsmål – om temaet ind som indledning af dialogen.

Inspiration fra den svenske kirke

I Sverige – i Rögslösa uden for Vadstena – hvor jeg har hentet ideen til gudstjenesteformen, havde børnegruppen ved kirken tegnet og skrevet om temaet medmenneskelighed. Hvad er medmenneskelighed? Tegningerne – med børnenes definition af medmenneskelighed – blev delt rundt, og hver deltager læste op, hvad et barn havde skrevet og tegnet. Det var en fin måde at inddrage dem på, der måske ikke af sig selv, ville deltage i dialogen.

Undervejs i dialogen kan én deltager læse et på forhånd valgt digt eller en på forhånd valgt bibeltekst. I øvrigt skal man ikke være bange for stilhed. At ingen siger noget – en tid – er blot eftertankens mulighed!

Præsten som ordstyrer

I dialogen er præsten – efter at have holdt oplæg til dialogen – ordstyrer. Her er det vigtigt, at dialogen ledes, så den fastholdes på det valgte tema. Samtidig er det vigtigt at give plads til alle synspunkter, tanker, spørgsmål osv., der

måtte dukke op i dialogen. Der er ikke noget, der er for dumt! Der er ingen bidrag, der er forkerte! Alle skal opleve sig velkomne til at komme frem med det, de har på hjerte. Ordstyreren skal forsøge at balancere mellem de to punkter: at skabe et rum, hvor deltagerne føler sig frie og finder modet til at tale, OG at holde sig selv og deltagerne fast på temaet.

Risiko ved dialogprædikenen

Sammenlignet med en almindelig prædiken, hvor præsten udfylder hele »taletiden« med egne, velforberejdede ord og tanker, har dialogprædikenen en form, der udfordrer præstens mod til at gå ind i en dialog, hvor man aldrig ved, hvad der sker. En form, der udfordrer modet til at bringe sig selv i en situation, hvor man må sige, at »det ved jeg ikke noget om« eller: »Det ved jeg ikke, hvad jeg skal tænke om!« Eller en situation, hvor en konfrontation er uundgåelig: »Det er jeg uenig i!« »Jeg tænker/tror anderledes!« »Kristendommen siger sådan og sådan om det spørgsmål!«

Evangeliet høres på en ny måde

Når dialogen over aftenens tema er udtømt, eller når der ikke er mere tid tilbage til dialog, runder præsten af med læsning af evangeliet. Efter dialogen kastes evangeliets lys ind over temaet. Der lyttes anderledes opmærksomt både før under og efter, for dialogen er langt fra afsluttet, selvom gudstjenesten nu fortsætter med endnu en Taizé-salme. Efter gudstjenesten fortsætter dialogen under kaffen – ja, flere uger efter kan man opleve folk, der kommer og siger til én – på gaden eller over frysedisken i Brugsen – »Ved du hvad, jeg har tænkt på dét og dét i forbindelse med dialogen!« Eller folk kommer og fortæller, at de efter gudstjenesten gik hjem til naboen og sad i køkkenet indtil kl. 3 om natten og talte videre. Og det er mennesker, der ellers ikke er kommet i kirken.

Nadver og afslutning af gudstjenesten

Nadveren holdes »gående«. Efter indstiftelsesordene rejser deltagerne sig og går op til alteret, hvor nadveren uddeles. Der er nybagt brød på alteret, og en af deltagerne inddrages og hjælper med at dele brødet ud. Det dypes i vinen i alterkalken, og man går tilbage til sin plads. Under nadveren spilles der musik – evt. melodien fra en Taizé-salme, som efterfølgende skal synges.

Der sluttes af med Fadervor, velsignelsen og en kendt aftensalme for at knytte til ved det kendte – som der også indledningsvis blev knyttet til ved det kendte i gudstjenestens første salme. Vi har sammen bevæget os ind i et »rum« og været i en »form«, som er ny. Men »rammen« er fortrolig.

Postludium efter samme princip som præludiet.

Refleksion over hvorfor vi gør, hvad vi gør – og hvordan det virker

Ideen til dialogprædikenen er som sagt hentet i Sverige. Når vi tog den op i Kværndrup, skyldes det et ønske om – som kirke – at nå ud til andre end de kirkegængere, der er fortrolige med folkekirken traditionelle søndagsgudstjeneste. Menighedsråd og præst søgte provst og biskop om tilladelse til – fire gange om året – at afholde dialoggudstjeneste på en hverdagsaften i stedet for gudstjenesten den efterfølgende søndag.

I kirken glemmer vi let, at menigheden er større end de få procent af et sogn, der går til gudstjeneste søndag formiddag. Som kirke er vi også forpligtet på de 98% af menigheden, der ikke kommer. De, der ved dåbssamtaler, bryllupssamtaler og sjælesorgssamtaler – over for præsten – udtrykker ønsket om, at folkekirken var lidt mere rummelig. Ikke kun når det drejer sig om præsternes forkyndelse. Men også når det gælder kirkegængerens. Der skal skabes et rum – et gudstjenesterum – til nutidens menneske.

En kirke, der bevæger sig fysisk

Det lyder ikke – og syner ikke – af den store revolution at flytte folk fra bænke til stole. At flytte gudstjenestedeltagerne fra at sidde med ryggen til de andre – til at sidde med ansigtet mod dem. Men det *virker* revolutionerende. Ligesom det også betyder noget for nærværet og fællesskabet i gudstjenesten, at præsten er placeret tæt på den menighed, hun taler til. Bevægeligheden i den rent fysiske indretning af rummet – at vi kan flytte os – påvirker deltagerens bevægelighed. Vi tænker med og tænker nyt – inspireret af dialogen.

Dialog bevæger

Dialogen *bevæger* deltagerne. Man bevæges/påvirkes af de andres tanker, livshistorier og spørgsmål. Af deres håb, tro og tvivl, som glimtvis kan komme til syne undervejs i gudstjenesteforløbet. Hvis vi gik til et foredrag og fik at vide, at ingen måtte udtrykke sig – undtagen foredragsholderen – så ville de fleste

af os falde fra og begynde at tænke i egne baner. Dialogen har sat sig igennem på alle andre områder i vores samfund.

Dét, at der er mulighed for at stille spørgsmål og give sin mening til kende under en dialogprædiken, er en inspirerende faktor, der får deltagerne til selv at tænke med. Man engagerer sig i samtalen og i samværet. Man følger med.

Tradition for monolog

Nu er prædikenen jo ikke noget foredrag. Forkyndelsen af evangeliet ligner ikke noget, vi kender andre steder fra. Vi har en lang tradition for monolog i kirken (SÅ SIGER HERREN...) Luther siger, at på prædikestolen skal man være vis på, at det er Guds ord, der forkyndes. Hvordan kan man nu være sikker på, at det er Guds ord, der forkyndes, når vi bevæger os fra præstens monolog til menighedens dialog?

Det er min erfaring, at forkyndelsen af evangeliet står lige så tydeligt frem i dialogformen – sådan som den monologiske prædiken også kan rumme dialogiske elementer. Den kan være åbnende, afsøgende – i form af spørgsmål og svar inden for den monologiske ramme. Kerygmaet, proklamationen af det glædelige budskab, kan lyde lige så stærkt – ja, faktisk stærkere – på baggrund af en dialog, der føres i menigheden, som den kan på baggrund af en dialog præsten har ført med sig selv i monologisk form.

Tilskyndelsen til at begynde et nyt ritual

Tilskyndelsen til at begynde at holde gudstjenester med dialogprædiken i Kværndrup kirke var, at mange giver udtryk for, at de savner liv og bevægelighed i det gamle ritual. For nogle få – os, der har været så heldige at få fortrolighed med den – kan den traditionelle højmesse stadig være livgivende. Men det er min opfattelse, at den traditionelle gudstjenesteform for mange er en hindring for, at evangeliet når ud. Ritualen kan *virke* stift og dødt. Det overraskende er så, at der ikke skal de store ændringer til for at gøre en forskel. Hvis man ser på de enkelte led i vores dialoggudstjeneste, så følger de ritualen i højmessens ganske tæt. Det er næsten nøjagtigt det samme, vi gør. Vi gør det bare på en lidt anden måde.

Trosbekendelsen

Trosbekendelsen i dens apostolske form har vi udeladt i de første dialoggudstjenester, fordi de netop har henvendt sig til folk, der ikke har fortrolighed med traditionen. Vi har overvejet at bruge bekendelsen i dens mest enkle form: »Jesus Kristus er Herre!«. Men indtil videre har vi holdt os til den trosbekendelse, der kommer til udtryk i de salmer, vi synger, i den bøn, der bedes, og i dialogen, der føres. Trosbekendelsen rummer billeder og udsagn, som det kan tage en menneskealder at trænge ind i og forstå. I sin komplekse ordlyd kan den komme til at stå som en mur imellem den enkelte og evangeliet. Den, der er fremmed i forhold til kirke og kristendom, kan let blokere over for så mange ord, der er svære at forstå.

Målet for enhver gudstjeneste må være, at evangeliet bliver hørt. Jeg tror, at enkelhed i ritual, i valg af salmer og bønner og tekster – og i ord og begreber, der anvendes i gudstjenesten, kan være medvirkende til, at vi når dette mål.

Målgruppe

Målgruppen er som allerede nævnt vor tids store gruppe af kirkefremmede. Forsøget på at nå denne gruppe har været vellykket ved dialoggudstjenesterne. Folk er kommet langvejs fra for at deltage. Der er tale om mennesker, som vi aldrig – eller kun sjældent – ser ved søndagsgudstjenesten. Folk, som man lidt forenklet, kan kalde »nutidens religiøst søgende«.

Der er folk, som er udmeldt af folkekirken, men som savner troen og det fællesskab, der er knyttet til den. Folk, der har opsøgt andre religioner og levet med og i dem, men nu gerne vil vende tilbage til kristendommen og kirken. Og så er der dem, der har levet med medlemskabet af folkekirken, men som aldrig er kommet der – måske lige med undtagelse af juleaften.

De er alle sammen – så forskellige de er – blevet gudstjenestedeltagere de fire gange om året, hvor der holdes aftengudstjeneste med dialogprædiken i Kværndrup Kirke. Kværndrup er et almindeligt, mellemstort landsogn, hvor der bor 2300 mennesker. Det ligger på Midtfn.

Anette Foged Schultz, sognepræst

Kirkevej 13

5772 Kværndrup

Redaktion

Birte Andersen
Emdrupvej 42
2100 København Ø – tlf. 39 18 30 39

Jette Marie Bundgaard-Nielsen
Hybenvænget 2
8362 Hørning – tlf. 86 92 10 02

Jørgen Demant
Hjortekærsvvej 74
2800 Lyngby – tlf. 45 88 40 75

Lena Kjems
Solbakken 15
8240 Risskov – tlf. 86 17 58 36

Hans Vium Mikkelsen
Aastrup Alle 21
6100 Haderslev – tlf. 73 74 58 98

Anders Klostergaard Petersen
Kirkevænget 175
8310 Tranbjerg – tlf. 89 42 22 48

Camilla Sløk
Ericavej 122
2820 Gentofte – tlf. 39 66 12 28

Jesper Stange
Fiolstræde 8, st.
1171 København K. – tlf. 33 91 51 92

Elof Westergaard
Mariehøj 17
8600 Silkeborg – tlf. 86 80 08 15

Kirstine Helboe Johansen
Skejbyvej 203
8240 Risskov – tlf. 86 12 48 05

Inger Lundager
Møllevangen 2
8382 Hinnerup – tlf. 86 91 08 99

Anders Berg-Sørensen
Fælledvej 14 D, 1.
2200 København N – tlf. 35 36 61 63

Henrik Brandt-Pedersen
Religionspædagogisk Center

Kritisk forum for praktisk teologi, 104
26. årgang udgives af redaktionen i
samarbejde med Forlaget ANIS. Ud-
gives med støtte af Kulturministeri-
ets bevilling til almenkulturelle tids-
skrifter

Ansvarsh. redaktører for nr. 104:
Jørgen Demant, Ida Auken Nielsen
og Cecilie Rubow

ISSN 0106 – 6749

© Forfatterne og *Kritisk forum for
praktisk teologi*

Kritisk forum for praktisk teologi er
sat hos Forlaget ANIS og trykt i off-
set hos AKA-print, Århus

Layout: Mindgame

Bestilling af tidsskriftet kan ske ved
henvendelse til:

ANIS/Religionspædagogisk Center
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 – fax 3325 0607
www.anis.dk. e-mail: anis@rpc.dk

Prisen for et abonnement på 26. årg.
er kr. 265,- (studerende kr. 215,-).
Enkeltnumre sælges for kr. 95,-
Ældre numre af tidsskriftet kan fås
ved henvendelse til forlaget

Henvendelse vedr. indlæg i tidsskrif-
tet kan rettes til forlaget eller til
redaktionens medlemmer.